

Prevod Godišnjeg izvještaja o napretku Crne Gore za 2008. godinu

KOMISIJA EVROPSKIH ZAJEDNICA

Brisel, 05.11.2008
SEC(2008) 2696

IZVJEŠTAJ O NAPRETKU

CRNA GORA 2008

MNE

{COM(2008)}674}

UVOD

1.1. Predgovor

Počevši od marta 2002. godine, Komisija je redovno podnosila izvještaje Savjetu i Parlamentu o napretku koji su ostvarile zemlje regiona Zapadnog Balkana.

Nakon što je Crna Gora ostvarila nezavisnost u junu 2006, Komisija je objavila izvještaje o napretku koji su u potpunosti bili posvećeni Crnoj Gori za 2006. i 2007. godinu.

Ovaj izvještaj:

- ukratko opisuje odnose između Crne Gore i Unije;
- analizira političku situaciju u Crnoj Gori u pogledu demokratije, vladavine prava,

ljudskih prava, zaštite manjina i regionalnih pitanja;

– analizira ekonomsku situaciju u Crnoj Gori;

– daje kritički prikaz kapaciteta Crne Gore da implementira evropske standarde, tj. da postepeno približi svoje zakonodavstvo i politike *acquis-u*, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima Evropskog partnerstva.

Ovaj izvještaj obuhvata period od kraja oktobra 2007. do početka oktobra 2008. godine. Napredak se mjeri na osnovu donešenih odluka, usvojenog zakonodavstva i implementiranih mjera. Po pravilu, zakonodavstvo ili mjere koje su u pripremi ili čekaju na usvajanje pred Parlamentom nisu uzete u obzir. Ovaj pristup osigurava jednak tretman svih izvještaja i omogućava objektivnu procjenu.

Izvještaj je zasnovan na informacijama koje je Komisija prikupila i analizirala. Korišćeni su mnogi dodatni izvori, uključujući doprinose iz Vlade Crne Gore i Država članica, izvještaje Evropskog Parlamenta i informacije iz različitih međunarodnih i nevladinih organizacija.

Komisija je iznijela detaljne zaključke u pogledu Crne Gore u svom odvojenom saopštenju o proširenju, zasnovanom na tehničkim analizama sadržanim u ovom izvještaju.

1.2. Kontekst

Države članice EU su priznale nezavisnost Crne Gore u junu 2006. Crna Gora je potencijalni kandidat za članstvo u EU. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Crne Gore i EU je potpisan u oktobru 2007. Privremeni sporazum je potpisan istog datuma i stupio je na snagu u januaru 2008. godine. Delegacija Komisije u Crnoj Gori djeluje od novembra 2007.

1.3. Odnosi između EU i Crne Gore

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Evropske Zajednice i njenih Država članica i Crne Gore i Privremeni sporazum o trgovini i srodnim pitanjima su potpisani u oktobru 2007. Privremeni sporazum je stupio na snagu u januaru 2008. Otpočeo je proces ratifikacije SSP-a. Do 1. oktobra 2008. godine, 8 Država članica EU i Crna Gora su obavijestili o njihovoj ratifikaciji Sporazuma. Evropski Parlament je takođe ratifikovao Sporazum u decembru 2007. Crna Gora je otpočela sa implementacijom Privremenog Sporazuma. Stalna pažnja i posvećenost, u kombinaciji sa raspoređivanjem neophodnih administrativnih resursa će biti neophodni kako bi se obezbijedilo da Crna Gora bude spremna za ispunjenje svih svojih obaveza. Crna Gora je takođe otpočela sa implementacijom svojih obaveza koje proizilaze iz SSP-a, i otpočela je sa pripremama za punu implementaciju Sporazuma nakon što on bude ratifikovan.

EU pruža savjete crnogorskim vlastima o reformskim prioritetima putem Evropskog Partnerstva. Crna Gora je u procesu njegove implementacije. Dijalog o pitanjima evropskih integracija se kontinuirano odvija kroz redovne sastanke Unaprijeđenog stalnog dijaloga i sastanke zajedničkih tijela za praćenje implementacije Privremenog sporazuma. Tamo gdje je to moguće, ovi sastanci se objedinjuju. U januaru 2008. godine, održan je sastanak političkog dijaloga između EU (Trojke) i Crne Gore.

Nakon stupanja na snagu Sporazuma o viznim olakšicama i Sporazuma o readmisiji u januaru 2008, prvi sastanci Zajedničkih Odbora predviđeni u ova dva sporazuma su održani u maju 2008. Sporazum o viznim olakšicama pojednostavljuje procedure za izdavanje viza određenim kategorijama građana Crne Gore, uključujući studente, stipendiste, poslovne ljude, novinare i turiste. Prema odredbama ovog Sporazuma, građani Crne Gore plaćaju umanjenu viznu naknadu ili dobijaju vize oslobođene plaćanja. U Sporazumu o readmisiji jasno su izložene obaveze i procedure za vlasti kako Crne Gore tako i Država članica EU o tome kada i kako da se preuzmu ljudi koji ilegalno stanuju na njihovim teritorijama. Implementacija Sporazuma o readmisiji se odvija glatko.

Počevši od 2007. godine, Crna Gora dobija predpristupnu finansijsku podršku u procesu pridruživanja u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA), koji implementira nova Delegacija Komisije u Podgorici. Delegacija Komisije je preuzela odgovornost za CARDS pomoć od strane Evropske Agencije za rekonstrukciju u septembru 2008. Decentralizovano upravljanje nad finansijskom pomoći koju pruža Evropska komisija predstavlja srednjoročni cilj za Crnu Goru.

Višegodišnji Indikativni Planski Dokument za 2008-2010 (MIPD) za Crnu Goru je usvojen u avgustu 2008. godine. Tokom 2008. godine, Crnoj Gori je dodijeljen ukupan iznos od 32.6 miliona €. Područja kojima se daje prioritet su reforma javne uprave, uključujući lokalnu vladu, zaštita životne sredine, integrisano upravljanje granicama, ruralni razvoj, bezbjednost hrane, reforma tržišta rada i podrška razvoju poslovanja. Pod IPA nacionalnim programom za 2007. godinu, za finansijsku podršku civilnom društvu namijenjen je 1 milion €.

Shodno uslovnoj primjeni odredbi Protokola 8 SSP-a u novembru 2007. godine, Crna Gora može pristupiti programima Zajednice koji su otvoreni za zemlje Zapadnog Balkana. Crnogorska Vlada je potpisala Memorandum o razumijevanju za učešće Crne Gore u 7. okvirnom Programu za istraživanje, tehnološki razvoj i demonstracione aktivnosti i u posebnom programu za preduzetništvo i inovacije, koji predstavlja dio Okvirnog Programa za konkurentnost i inovacije (2007-2013).

2. POLITIČKI KRITERIJUMI

U ovom odjeljku se ispituje napredak koji je Crna Gora ostvarila u procesu ispunjavanja političkih kriterijuma iz Kopenhagena, kojima se zahtijeva stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava i poštovanje i zaštitu manjina. Ovaj odjeljak takođe daje pregled regionalne saradnje, dobrosusjedskih odnosa sa zemljama koje pristupaju i Državama članicama i

usaglašenosti sa međunarodnim obavezama, kao što su saradnja sa UN Međunarodnim Tribunalom za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije.

2.1. Demokratija i vladavina prava

Ustav

Uspostavljanje pravne i institucionalne strukture potrebne jednoj nezavisnoj zemlji, što predstavlja ključni prioritet Evropskog Partnerstva, je skoro završeno. Završena je ratifikacija međunarodnih instrumenata kojima je pristupila Državna zajednica Srbije i Crne Gore.

Ustavni Zakon o sprovođenju Ustava, usvojen u oktobru 2007. godine, postavio je vremenski okvir za usvajanje novih zakona i izmjene i dopune postojećih zakona u skladu sa novim Ustavom. U februaru 2008. godine, Skupština je usvojila izmjene i dopune Ustavnog Zakona o sprovođenju Ustava, vršeći odlaganje krajnjih rokova. Izmjenjeni i dopunjeni rokovi su u cjelini ispoštovani, jer su već bili usvojeni zakoni o crnogorskom državljanstvu, putnim dokumentima crnogorskih građana, prebivalištu i boravištu građana, ličnim kartama, Socijalnom Savjetu, Sudskom Savjetu, izboru Predsjednika Crne Gore, biračkim spiskovima, sudovima, državnoj upravi i eksproprijaciji. Zakon o izboru poslanika, državnoj imovini i o pravima i slobodama manjina tek treba da budu usklađeni sa Ustavom.

U velikom broju područja, još uvijek postoji potreba da se Ustav dopuni sa implementirajućim odredbama u skladu sa evropskim standardima. Ovo se posebno odnosi na pravosuđe i tužilaštvo, gdje još uvijek postoje rizici od političkog uticaja Skupštine. Odredbe potrebne za retroaktivnu primjenu Evropske Konvencije o ljudskim pravima zahtijevaju dalju elaboraciju. Treba razjasniti ustavnu odredbu o "proporcionalnoj zastupljenosti" nacionalnih manjina u javnim službama.

Skupština

Nastavljen je rad na jačanju političkog konsenzusa, posebno po pitanjima evropskih integracija. Počevši od januara 2008. godine, Vlada je podnosila mjesečne izvještaje Odboru za međunarodne odnose i evropske integracije o napretku ostvarenom u procesu EU integracija. Ovo je podiglo nivo uključenosti ovog Odbora u proces integracija. U decembru 2007, Skupština je jednoglasno usvojila Rezoluciju o ispunjavanju obaveza Crne Gore koje proizilaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Skupština je početkom oktobra 2008. godine usvojila još jednu Rezoluciju o ubrzanju procesa integracije Crne Gore u evropske i evro-atlantske strukture. U aprilu 2008. godine, Skupština je osnovala Savjet za evropske integracije. Članovi ovog tijela su predstavnici Skupštine, Vlade i civilnog društva i ono će vršiti monitoring procesa evropskih integracija u Crnoj Gori, uključujući implementaciju SSP-a.

Plan rada Skupštine za 2008. godinu je postavio vremenski raspored za plenarna

zasijedanja i zasijedanja parlamentarnih odbora. Ali ovaj plan rada nije u potpunosti ispunjen. Od oktobra 2007. usvojeno je 114 zakona. Ova intezivna aktivnost proističe iz potrebe da se kompletira zakonski okvir zemlje nakon sticanja nezavisnosti i usvajanja novog Ustava i zaslužuje pohvalu. Međutim, Skupština nije na dobar način iskoristila svoja radna tijela i poštovanje pravila procedure ostaje problematično. Nadalje, mehanizmi inspekcije i kontrole predviđeni u pravilima procedure se ne koriste na adekvatan način. Parlamentarni rad nije još uvijek dovoljno efikasan i transparentan, posebno u pogledu blagovremenog planiranja debatnih stavki i odredaba dokumenata za parlamentarne odbore. Pa ipak, preduzeti su izvjesni napori da se poveća transparentnost time što su dokumenti odbora i kompletni transkripti plenarnih zasijedanja dostupni na Internetu. Organizovane su pojedinačne i grupne posjete kako bi se javnost upoznala sa radom Skupštine.

Skupština je značajno unaprijedila svoju kontrolu nad odbrambenim i bezbjednosnim tijelima, što predstavlja ključni prioritet Evropskog Partnerstva. Pa ipak, još uvijek ostaje prostor za značajna unaprijeđenja kontrole nad ključnim aspektima djelovanja ovih tijela. Nadzorna uloga Skupštine uopšteno ostaje slaba.

Odbor za međunarodne odnose i evropske integracije ostaje neusredsređen i njegova efikasnost je ograničena. Dugotrajna kontroverza oko izbora njegovog predsjednika je odložila, za nekoliko mjeseci, osnivanje Savjeta za evropske integracije. Kontakti sa tijelima Evropskog Parlamenta i Parlamentarnim sazivom Savjeta Evrope ostaju ograničeni.

Jačanje ljudskih resursa je relativno ograničeno. Administrativni i drugi resursi potrebni za parlamentarni rad, uključujući ekspertsku podršku, su i dalje nedovoljni. U pripremi su planovi za značajno povećanje broja osoblja. Ne postoji okvir za sistematsku obuku osoblja ali su preduzeti izvjesni napori na obuci uz podršku međunarodnih i bilateralnih donatora. Nivoi plata osoblja su značajno povećani. Parlament još uvijek nema kapacitet da adekvatno provjerava uskladjenost novih zakonskih propisa sa EU zakonodavstvom. Finansijsko upravljanje, uključujući upravljanje Generalnog sekretarijata Parlamenta, još uvijek nije dovoljno transparentno. Državana revizorska institucija još uvijek nije sprovela reviziju finansijskog poslovanja Parlamenta.

Neophodan je dalji napredak u pogledu zrelosti i konsenzusne upotrebe Skupštine. Debate o pitanjima kao što su imenovanje članova savjeta javnog servisa, televizijsko pokrivanje skupštinskih zasijedanja i tekst predsjedničke zakletve su za rezultat imale bojkot opozicionih stranaka. Vladajuća koalicija je odgovorila ekspeditivnim proceduralnim i zakonskim rješenjima koja su ponekad polarizovala političke pozicije.

Neslaganje vlade i opozicije u pogledu TV prenosa skupštinskih debata je u proljeće 2008. godine za rezultat imalo bojkot Parlamenta od strane opozicije, što je ometalo efikasan rad Parlamenta sve dok početkom oktobra 2008. nije pronađeno privremeno rješenje.

Postojala je kontroverza oko usvajanja i implementacije Zakona o biračkim spiskovima. Implementacija Zakona od strane opština je u nekim slučajevima uspješno osporena pred Upravnim sudom od strane glasača. Zakonski propisi o finansiranju izbornih kampanja tek treba da budu usvojeni. Iako su ostvarena neka privremena rješenja za predsjedničke izbore, uključujući medijsku pokrivenost, postoji potreba da se ova pitanja riješe u svrhu predstojećih izbora. Što se tiče cjelokupnog izbornog okvira, dalji izazovi uključuju potrebu da se osigura puno razdvajanje države od partijskih struktura u izbornoj administraciji kao i transparentnost u dodjeli poslaničkih mjesta

Sveobuhvatno, postoje izvjesna poboljšanja u funkcionisanju Parlamenta. Prisutna je opšta posvećenost radu na osnovu konsenzusa, posebno na EU integracijama, ali prepreke još uvijek sprečavaju da se ova posvećenost pretvori u aranžmane praktične implementacije. I dalje su neophodni unaprijeđeni resursi i djelotvornija upotreba parlamentarnih odbora.

Vlada

Novu Vladu, na čijem čelu je g-din Đukanović, Skupština je izabrala u februaru 2008, nakon ostavke prethodnog Premijera iz zdravstvenih razloga. U novom kabinetu nema većih kadrovskih ili strukturnih promjena.

Predsjednički izbori su održani 6. aprila 2008. godine. Izabran je g-din Vujanović apsolutnom većinom u prvom krugu. Izborna kampanja je sprovedena u mirnoj atmosferi i u konstruktivnom duhu. Smatra se da su skoro svi aspekti izbora u skladu sa OSCE obavezama i standardima Savjeta Evrope za demokratske izbore.

Upravljanje Vladinim tijelima, uključujući ministarstva, u mnogim slučajevima ostaje previše centralizovano, sa nedovoljnim delegiranjem odluka. Ojačavanje osoblja i autoriteta srednjeg menadžmenta bi donošenje odluka učinilo efikasnijim. Takođe, postoje nedostaci u monitoringu implementacije politika i zakona i primanju povratnih informacija.

Program rada Vlade za 2008. godinu je fokusiran na evroatlanske integracije i na stvaranje povoljnog okruženja za brz ekonomski razvoj. Vlada planira da investira značajne resurse u infrastrukturu i da ohrabri privatne investicije u turizam i proizvodnju sa ciljem unaprijeđenja životnog standarda.

Vlada je zadržala snažan tempo usvajanja novih zakonskih propisa. Učešće glavnih nosilaca aktivnosti, uključujući civilno društvo i međunarodne organizacije, u razvoju novih zakonskih propisa je unaprijeđeno putem održavanja konsultativnih sastanaka povodom izrade velikog broja nacrtu zakona.

Poboljšane strukture za medju-ministarsku koordinaciju o pitanjima evropskih integracija, uključujući Komisiju za evropske integracije i EU jedinice u svakom ministarstvu, kojima koordinira Sekretarijat za evropske integracije (SEI), a koje su

pod direktnom nadležnošću Potpredsjednika Vlade za evropske integracije, počele su da daju rezultate. U okviru sektorskih ministarstava podignuta je svijest o zahtjevima koji proizilaze iz procesa evropskih integracija. Doprinosi crnogorskih vlasti na redovnim sastancima sa Evropskom Komisijom u sklopu Procesu stabilizacije i pridruživanja su postali usredsređeniji.

Vlada je u junu 2008. godine usvojila sveobuhvatan Nacionalni program za evropske integracije (NPI), koji obuhvata period 2008-2012. Program je ambiciozan po tome da ima za cilj ne samo implementaciju SSP-a, već takođe sadrži i plan za puno usklađivanje sa *acquis-em*. Program daje i projekcije o broju potrebnog osoblja u državnim organima i budžete za planirane reforme. U procesu pripreme nacrtu NPI-a bili su uključeni, kroz značajne konsultacije, svi nosioci aktivnosti, kao i civilno društvo.

Koordinaciona uloga Sekretarijata za evropske integracije (SEI) je ojačana unutrašnjom reorganizacijom. Nadležnosti SEI i EU odjeljenja u okviru pojedinih ministarstava treba nadalje razvijati jer Crnu Goru očekuju još kompleksniji reformski izazovi u okviru SSP-a. Posebno, uloga SEI i sektorskih ministarstava u provjeravanju uskladenosti novih zakonskih propisa sa *acquis-em* još uvijek nije jasno definisana. Potrebno je efikasno unaprijediti kapacitet ministarstava i relevantnih agencija koje se bave pitanjima evropskih integracija.

Takođe postoji cjelokupno razumijevanje potrebe za sveobuhvatnom konsultacijom pri izradi novih zakonskih propisa i strateških dokumenata. Ovo je bio slučaj kada su u pitanju ključni tekstovi usvojeni u prošlosti, kao što je NPI, Strategija razvoja energetike, i Prostorni plan. Pa ipak, u slučaju posljednja dva dokumenta, komentari eksperata i civilnog društva nisu u potpunosti uzeti u obzir. Takođe, važni novi tekstovi, poput Zakona o elektronskim komunikacijama, usvojeni su bez neophodnih konsultacija sa nosiocima aktivnosti.

Što se tiče lokalne uprave, izmjenjeni i dopunjeni Zakon o finansiranju lokalne samouprave povećao je finansijsku nezavisnost opština. Akcioni plan za reformu lokalnih samouprava usvojen u decembru 2007. predviđa harmonizaciju preko trideset zakonskih akata između lokalne i centralne uprave. Zajednička komisija centralne/lokalne uprave sastavljena od pet ministara i četiri gradonačelnika je osnovana u novembru 2007. da bi koordinirala aktivnosti na decentralizaciji i vršila nadzor implementacije akcionog plana.

Sveukupno, Vlada je nastavila da se prilagođava zahtjevima koji su proistekli nakon obnove nezavisnosti zemlje. Vlada je nadalje usmjerila svoje aktivnosti ka evropskim integracijama. Potrebno je dalje ojačavanje opšteg upravljanja i kapaciteta ministarstava i relevantnih agencija koje se bave pitanjima evropskih integracija.

Javna uprava

Ostvaren je određeni napredak na poboljšanju administrativnog kapaciteta zemlje i

nastavku reforme javne uprave, što predstavlja ključni prioritet Evropskog Partnerstva. Nastavljena je konsolidacija centralne uprave. Ona sada obuhvata 13 ministarstava, 14 uprava, tri sekretarijata, devet instituta i jednu agenciju. Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave je preuzelo odgovornost za integrirano upravljanje granicama i lokalnu samoupravu. Nadalje je konsolidovana organizacija Ministarstva inostranih poslova stvaranjem odjeljenja za zaštitu povjerljivih informacija, koje je zaduženo za razmjenu relevantnih informacija sa NATO i EU.

Zakon o javnoj upravi je usaglašen sa Ustavom. Zakon o državnim službenicima i namještenicima, koji utvrđuje status, odgovornosti i ovlašćenja državnih službenika, usvojen je u julu 2008. Plate državnih službenika su standardizovane i povećane zakonom usvojenim u maju 2008. Dalje unaprijeđenje potrebno je u oblastima kao što su: kodeksu ponašanja, unaprijeđenju i procjeni državnih službenika. Državni službenici često obavljaju spoljne aktivnosti koje mogu dovesti do konflikta interesa. Nacrt zakona o sprječavanju konflikta interesa u vršenju javnih funkcija, za koji se očekuje da pruži pojašnjenje u pogledu nekompatibilnih aktivnosti i da se pozabavi izvjesnim pravnim prazninama, još nije usvojen.

Uprava za kadrove (UzK) i dalje doprinosi cjelokupnom upravljanju kadrovima u javnoj upravi. Uprava za kadrove vodi razne programe obuke za državne službenike, takodje je uspostavljena prva faza centralnog UzK informacionog sistema, i otpočelo je uspostavljanje centralnog registra kadrova, sa ciljem obuhvatanja svih državnih službenika i namještenika u Crnoj Gori. Od 148 obuka planiranih u 2007. godini, realizovano je nekih 85. Pohađanje obuka često je ograničeno. Vlada je u julu usvojila strategije za obuku državnih službenika i namještenika, kao i zaposlenih u lokalnim samoupravama. Procedure zapošljavanja u javnoj upravi su uopšteno transparentne i organizovane su različite aktivnosti kako bi se podigla svijest o mogućnostima za zapošljavanje u javnom sektoru. Implementacija zakonskih propisa o državnoj službi se mora izvoditi dosljednije, posebno u pogledu zapošljavanja. Treba ojačati administrativni kapacitet centralnog upravnog tijela, Uprave za kadrove, i treba uspostaviti sistem procjene zasnovan na vrijednostima.

Ombudsman je u 2007. godini primio 647 pritužbi, i još oko 300 u prvih osam mjeseci 2008. godine. Oko 60% primljenih pritužbi je riješeno. Većina njih još uvijek se odnosi na rad sudova, zatim javne uprave i policije. Uopšteno, preporuke ombudsmana se poštuju. Kancelarija ombudsmana je ojačana otvaranjem dva dodatna mjesta zamjenika, jedan za prava manjina, i drugi za prava djece. Međutim, Zakon o ombudsmanu još nije u potpunosti usaglašen sa novim Ustavom i izvještaji iz Kancelarije ombudsmana ostaju neusredsređeni, ograničavajući njegovu efikasnost.

Crna Gora je proširila svoju mrežu diplomatskih predstavništava u inostranstvu. Otvorila je šest stalnih misija pri međunarodnim organizacijama, sedamnaest ambasada i dva generalna konzulata.

Potrebne su dalje reforme na polju transparentnosti i odgovornosti, finansijske kontrole, javnih nabavki, upravljanja budžetom, upravljanja javnim dobrima i

procedurama izdavanja odobrenja. Nadalje pažnju i dalje treba posvetiti unaprijeđenju administrativnog kapaciteta za sprovođenje zakona, posebno u pogledu borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala i zaštite ličnih podataka.

Korišćenje kancelarijskih prostorija od strane političkih partija i od strane Vlade još nije jasno odvojeno, što potencijalno ukazuje na nejasno definisane njihove uloge.

Kako bi se u potpunosti pripremila za implementaciju SSP-a, potrebno je da Crna Gora nastavi sa unaprijeđivanjem svojih administrativnih kapaciteta u područjima obuhvaćenim Sporazumom, što predstavlja ključni prioritet Evropskog Partnerstva. Neophodno jačanje će zahtijevati adekvatne resurse.

Skupština je ratifikovala Evropsku Povelju o lokalnoj samoupravi. Napredak na ojačavanju administrativnih i upravnih kapaciteta lokalnih vlasti je i dalje spor. Kapacitet opština za finansijsko upravljanje, uključujući sastavljanje budžeta, javne nabavke i dodjelu grantova, zahtijeva dalje unaprijeđenje.

Sveukupno, ostvaren je napredak u ojačavanju zakonodavnog okvira za javnu upravu. Odredjeni napredak je postignut u oblasti upravljanja kadrovima i reforme lokalne samouprave. Pa ipak, nedovoljan broj kadrova i nedostatak finansijskih sredstava, u kombinaciji sa strukturalnim slabostima i korupcijom nastavlja da ometa cjelokupnu efikasnost javne uprave i, u cjelini, administrativni kapacitet ostaje ograničen.

Pravosudni sistem

Crna Gora je ostvarila odredjeni napredak u procesu reforme pravosuđa, što je ključni prioritet Evropskog partnerstva, i otpočela je sa implementacijom relevantnih odredbi Ustava. U ovu svrhu, Akcioni plan za implementaciju Strategije reforme pravosuđa (2007–2012), koji je usvojen u decembru 2007, definiše relevantne mjere. Komisija za implementaciju ovog akcionog plana je zvanično formirana u junu 2008. godine.

Otpočelo je usvajanje zakonskih propisa. Izmjene i dopune Zakona o sudovima usvojene su u januaru 2008, a Izmjene i dopune Zakona o državnim tužiocima u junu 2008. Zakon o Sudskom savjetu, koji je usvojen u februaru 2008, unaprijeđuje nezavisnost sudstva. Novi Sudski savjet ima ovlašćenje da bira, unaprijeđuje i razrješava sudije i da odlučuje o disciplinskim postupcima. Takođe su ojačana ovlašćenja Sudskog savjeta da predlaže i obrazlaže budžet sudova. Sudski savjet je izabran i počeo sa radom u aprilu 2008. godine, izuzev članova koji treba da budu imenovani od strane parlamentarne opozicije. Pravilnik o radu Sudskog savjeta i Sudski etički kodeks usvojeni su u julu 2008 godine.

Ministarstvo pravde je reorganizovano. Osnovana su dva sektora, jedan za sudstvo, drugi za izvršavanje krivičnih sankcija. Specijalna odjeljenja viših sudova za borbu protiv organizovanog kriminala, korupcije, ratnih zločina i terorizma su osnovana u septembru 2008. godine. Istovremeno, proširene su nadležnosti Specijalnog tužioca za organizovani kriminal kako bi se pokrila ista područja. Povećane su plate u sudstvu.

Međutim, i dalje postoji ozbiljna zabrinutost u pogledu nezavisnosti sudstva. Još nisu uspostavljeni mehanizmi praćenja primjene novih zakona, a drugi relevantni zakonski propisi, kao što su Zakon o Ustavnom sudu i Zakon o Tužilačkom savjetu, još su u proceduri usvajanja. Produženi su prvobitni rokovi za usvajanje određenih zakona. Definisani su objektivni kriterijumi za imenovanje sudija i tužilaca, kao što su profesionalna sposobnost i integritet, ali procjena nivoa do kojeg su ovi kriterijumi ispunjeni ostaje isključivo/diskreciono pravo Sudskog savjeta i budućeg Tužilačkog savjeta. Posebno za službu tužilaštva, gdje će budući Savjet biti biran od strane Skupštine, rizik od političkog uticaja ostaje visok. Podjela odgovornosti za nadzor nad sudovima između Ministarstva pravde i Sudskog savjeta, koja je predviđena novim zakonskim propisima, i učešće Ministra pravde kao člana sa pravom glasa u Sudskom savjetu, predstavljaju dalje faktore koje stavljaju nezavisnost sudstva pod rizik.

Efikasnost sudskog sistema je još uvijek na niskom nivou. Istražni kapacitet službe tužilaštva je i dalje slab. Posebno, nedovoljno se koriste moderne istražne tehnike u finansijskim istragama. Ovlašćenja kancelarije Specijalnog tužioca za organizovani kriminal su proširena, ali data kancelarija nema dovoljno zamjenika tužioca i osoblja niti tehničke opreme. Zaostaje priprema službe tužilaštva za njenu novu ulogu u vođenju krivičnih istraga planiranih prema budućem Zakoniku o krivičnom postupku. Treba ustanoviti unaprijedene etičke kodekse i valjano strukturirane početne i kontinuirane programe obuke. Kapacitet Ministarstva pravde u području sudske saradnje je još uvijek slab u smislu, kako kvalifikovanih kadrova, tako i IT sistema. Maloljetnički pravosudni sistem zahtijeva sveobuhvatnije djelovanje.

Zaostali sudski predmeti u građanskim i krivičnim stvarima su smanjeni. Međutim, još uvijek je visok broj slučajeva u postupku rješavanja, i pretjerano dugačke procedure i dalje predstavljaju razlog za zabrinutost. Neefikasne procedure izvršenja i dalje predstavljaju dio problema. Usvojen je novi zakon kojim se odobrava kompenzacija građanima čije je suđenje prekoračilo vremenske rokove, ali on još nije stupio na snagu. Još uvijek ne postoji jasna strategija i nedostaju proceduralne promjene.

U toku su krivični postupci u nekoliko slučajeva ratnih zločina u zemlji. Nedavno je ostvaren određeni napredak, izrečene su presude protiv optuženih počinitelaca u slučajevima Morinj, Bokokotorski zaliv i Kaluđerski Laz. Mali napredak je ostvaren u slučaju deportacije i nestanka više od 80 bosanskih civila tokom 1992. godine. Još uvijek niko nije optužen za ovaj zločin.

Generalno, usvajanjem novih važnih zakona ostvaren je napredak u reformi pravosuđa. Preduzeti su koraci na stvaranju osnove za sudsku nezavisnost, odgovornost i efikasno funkcionisanje sudskog sistema, ali ih je neophodno nadalje konsolidovati i kompletirati.

Anti-korupcijska politika

Ostvaren je određeni napredak u borbi protiv korupcije, što je ključni prioritet

Evropskog partnerstva. Djelovanje je uglavnom fokusirano na borbu protiv korupcije na nižim nivoima, i na podizanje svijesti i obučavanje.

Kontekst borbe protiv korupcije je utvrđen Akcionim planom borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije. Crna Gora je ratifikovala Građansko-pravnu Konvenciju o korupciji Savjeta Evrope i dodatni protokol na Krivično-pravnu Konvenciju o korupciji. Novi Zakon o finansiranju političkih partija usvojen je u julu 2008. godine. Nacionalna Komisija za praćenje implementacije akcionog plana izradila je svoj treći izvještaj. Vlada je u maju 2008. godine usvojila izmjene i dopune akcionog plana kojim se definišu nove mjere i jasniji indikatori. Usvojene su i Strategija za borbu protiv korupcije na lokalnom nivou i Nacionalna strategija obuke za lokalnu samoupravu. Utvrđeni su i modeli za izradu lokalnih anti-korupcijskih akcionih planova. Zakonom o zaradama državnih službenika i namještenika povećane su zarade u javnoj upravi (uključujući sudstvo) do 30%. U decembru 2007, Skupština je usvojila Rezoluciju o borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala.

Ojačani su resursi Uprave za antikorupcijsku inicijativu (UAI, ranije Agencija za borbu protiv korupcije). UAI je sproveo kampanje za podizanje svijesti i veliki broj obuka za različita administrativna tijela. Ovlašćenja kancelarije Specijalnog tužioca za organizovani kriminal su proširena kako bi obuhvatila slučajeve korupcije i povećani su administrativni kapaciteti kancelarije. Na nivou viših sudova osnovana su specijalna odjeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije. NVO su bile aktivne u monitoringu procedurama javnih nabavki i privatizacije. Došlo je do određenog napredka u nivou percepcije korupcije.

Međutim, korupcija je i dalje široko rasprostranjena i predstavlja posebno ozbiljan problem u Crnoj Gori. Postojeće zakonodavstvo iskazuje velike slabosti u nekoliko oblasti. Usvajanje novog Zakona o sprječavanju konflikta interesa u vršenju javnih funkcija je još uvijek u toku. Postojeći zakon ostavlja mnogo praznina. Naročito, ovlašćenja Komisije za sprječavanje konflikta interesa su suviše ograničena da bi obezbijedila valjanu analizu izjava. Postoji takođe zabrinutost o nezavisnosti ove Komisije. Nisu usvojeni zakoni koji se tiču lokalne samouprave a kojima se utvrđuju ovlašćenja nad imovinom ili resursima na lokalnom nivou. Zaštita lica koja prijavljuju korupciju je u praksi i dalje nedovoljna, mada je zakonski okvir unaprijeđen.

Crnoj Gori nedostaju jaka i nezavisna nadzorna i revizorska tijela. Takva nadležna tijela bi bila potrebna da nepristrasno i objektivno sprovedu i procijene izjave o imovini i finansiranju političkih stranaka, ali takođe da vrše monitoring privatizacije i procedura javnih nabavki i državnog budžeta. Postojeći odbori za monitoring ne ispunjavaju ove zadatke na zadovoljavajući način i UAI, u ovom pogledu, ima posebno ograničenu ulogu. Izjave o imovini od strane političkih partija su do sada bile nekompletne, a državne vlasti nisu bile u stanju da sprovedu zakon ili da istraže dostavljene podatke. Ova situacija će se samo djelimično popraviti novim zakonom. Administrativna korupcija na lokalnom nivou je i dalje visoka, posebno u obalnom području, kao rezultat naglog razvoja, privatizacije i javnih nabavki.

Istražni kapacitet tijela za sprovođenje zakona je i dalje veoma ograničen. Broj presuda u slučajevima korupcije je izuzetno nizak. Postoji značajan nedostatak ekspertize u modernim finansijskim istragama. Između januara 2007. i aprila 2008, Uprava policije, Odsjek za organizovani kriminal i korupciju, je sprovela samo pet finansijskih istraga, isključujući razmjene podataka koje se tiču sumnjivih transakcija u oblasti pranja novca i oduzimanja prihoda stečenih kriminalnim aktivnostima. U 2007. godini, nijedna mjera tajnog nadzora nije preduzeta u istrazi slučajeva korupcije. Kancelariji Specijalnog tužioca nedostaju neophodni kapaciteti u smislu osoblja, stručnosti i opreme. Isto važi i za odsjek Uprave policije koji se bavi borbom protiv korupcije.

Generalno, ostvaren je određeni napredak u jačanju strateškog i administrativnog okvira za borbu protiv korupcije. Međutim, deklarirana posvećenost vlasti borbi protiv korupcije nije podržana rigoroznom implementacijom sa jasnim rezultatima, uključujući veće stope presuda u slučajevima korupcije. Korupcija je i dalje široko rasprostranjena i neefikasno gonjena, posebno u slučajevima korupcije na visokom nivou.

2.2. Ljudska prava i zaštita manjina

Poštovanje međunarodnih zakona o ljudskim pravima

U pogledu ratifikacije instrumenata o ljudskim pravima, Crna Gora je potpisnica ili učesnik većine konvencija Savjeta Evrope, uključujući Evropsku Konvenciju o ljudskim pravima (ECHR). Crna Gora još nije ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o izbjegavanju apatridije u vezi sa državnom sukcesijom.

Crna Gora je imenovala sudiju za Evropski Sud za ljudska prava u aprilu 2008. godine, što znači da je sada moguće obrađivati slučajeve koji su bili suspendovani nakon što je Crna Gora stekla nezavisnost. Imenovanje predstavnika Vlade Crne Gore pred Evropskim Sudom za ljudska prava nije ostvareno usljed nedostatka kandidata.

Što se tiče promocije i ostvarivanja ljudskih prava, direktna implementacija međunarodnih standarda za ljudska prava u Crnoj Gori je ograničena na primjenu u slučajevima konflikta sa nacionalnim zakonodavstvom. Ustav ne sadrži eksplicitnu odredbu da ratifikovani međunarodni sporazumi o ljudskim pravima treba da se primjenjuju u skladu sa praksom međunarodnih tijela zaduženih za njihovo tumačenje. Venecijanska komisija je preporučila da Ustavni zakon o sprovođenju Ustava treba jasno da propiše garantovanje retroaktivne primjene Evropske Konvencije o ljudskim pravima i da bi trebalo da bude dostupan sudovima i javnosti.

Nakon usvajanja Ustavnog zakona o sprovođenju Ustava u julu 2008. godine, Ustavni sud je postao nadležan za sve žalbe o kršenju ljudskih prava i sloboda. Izbor svih sudija Ustavnog suda od strane Skupštine na predlog Predsjednika, kako je predviđeno Ustavom, nije u skladu sa preporukama Venecijanske komisije.

Potrebno je dalje pojašnjenje prava na žalbu na osnovu odredaba Evropske konvencije o ljudskim pravima koje se tiču kršenja koja su se desila prije nezavisnosti Crne Gore.

Generalno, Crna Gora je ostvarila određeni napredak u unaprijeđenju poštovanja međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima. Međutim, neophodni su dalji napori kako bi se unaprijedilo sudsko sprovođenje.

Gradjanska i politička prava

Mali napredak je ostvaren u oblasti prevencije mučenja i zlostavljanja i borbe protiv nekažnjavanja. Crna Gora je potpisnica Konvencije Savjeta Evrope za prevenciju mučenja, i Ustav Crne Gore zabranjuje mučenje i nehumano ili degradirajuće ponašanje. Međutim, javljaju se ustaljeni navodi o mučenju i zlostavljanju tokom hapšenja i pritvora. Materijalni uslovi u policijskim pritvornim jedinicama su i dalje nezadovoljavajući. Interne istrage i krivični postupci protiv policijskih službenika radi iznuđivanja dokaza i za zlostavljanje i mučenje su rijetki. Mali je broj presuda na osnovu prijavljenih slučajeva koje su često praćene samo administrativnim upozorenjima, kaznama o suspenziji ili novčanom kaznom. U 2007. godini, ombudsman je primio veći broj žalbi na policijsko zlostavljanje.

Potrebno je u potpunosti poštovati disciplinske procedure u slučajevima zloupotrebe službenog položaja ili prekoračenja službenog ovlašćenja, definisane u Zakonu o državnim službenicima i namještenicima. Vlasti treba da ojačaju mehanizme interne kontrole. Potrebno je da sudovi uzmu u obzir međunarodne standarde i sudsku praksu u oblasti borbe protiv mučenja.

Što se tiče pristupa pravdi, usvojen je Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku. Besplatna pravna pomoć je i dalje ograničena. Značajan broj zaostalih sudskih predmeta je i dalje razlog za zabrinutost.

Ostvaren je određeni napredak u oblasti zatvorskog sistema. Izgradjen je ili renoviran veliki broj pritvornih jedinica, koji još uvijek nisu u potpunosti stavljeni u funkciju. Dalja obuka zatvorskog osoblja, uključujući tretman zatvorenika sa posebnim potrebama, pomogla bi unaprijeđenju standarda.

Jasnija pravila za inspekciju i monitoring zatvorskih/pritvornih jedinica od strane eksternih institucija bi pomogla da se osiguraju transparentnost i odgovornost. Još uvijek nije sprovedena neophodna sveobuhvatna reforma sistema uslovne kazne/uslovnog otpusta. Uslovne kazne kombinovane sa uslovnim otpustom još uvijek nisu uvedene kao alternativa zatvorskoj kazni. Ovo dovodi do prenatrpanosti u zatvorima.

Za adekvatan smještaj osoba sa mentalnim invaliditetom potrebna je odgovarajuća finansijska podrška i adekvatni kadrovi. Ne vodi se odgovarajuća briga o posebnim potrebama narkomana.

Zdravstvenom sistemu nedostaju kapaciteti i njegove institucije su slabe. Sistem je orijentisan na liječenje, i nedostaju mu preventivni i promotivni programi. Došlo je do pogoršanja kvaliteta usluga i razdvajanja usluga. Takođe, postoji prevelik broj zdravstvenih radnika, koriste se zastarjeli nastavni programi i obuka za medicinske sestre je neadekvatna.

Generalno, ostvaren je određeni napredak u unaprijeđenju zatvorskih i pritvorskih jedinica, ali su neophodni dalji naponi, uključujući zakonodavno djelovanje, da bi se situacija riješila na adekvatan način.

Sloboda izražavanja i dalje predstavlja razlog za zabrinutost.

Slučajevi fizičkih napada i kleveta protiv novinara i dalje predstavljaju razlog za zabrinutost. Novinar dnevnog lista Republika napadnut je u novembru 2007. a fotograf iz istog dnevnog lista u junu 2008. godine. U maju 2008. novinar koji je pisao članak o organizovanom kriminalu u oblasti sportskog klađenja je teško pretučen. Direktor dnevnih novina Vijesti je takođe napadnut. Istrage u takvim slučajevima moraju biti izuzetno detaljne. Broj slučajeva klevete protiv novinara i NVO aktivista je u porastu. Zakon o slobodnom pristupu informacijama se još uvijek implementira sa mješovitim rezultatima.

Parlament je usvojio Zakon o elektronskim komunikacijama 29. jula 2008. godine bez javne rasprave. Ovaj Zakon predviđa osnivanje nove Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost. Članove upravnih savjeta ovog tijela će imenovati vlada, a nezavisnost regulatora nije garantovana. Šta više, osjetljive nadležnosti nad planiranjem, dodjelom i monitoringom radio-frekvencijskog spektra će biti prenešene sa nezavisne Agencije za radio-difuziju na novu Agenciju za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost. Zakonodavni akti o medijskoj transparentnosti su još u izradi.

U oblasti slobode okupljanja i udruživanja, nema nikakvih ograničenja o kojima bismo izvijestili. Za sportske događaje, usvojen je novi Zakon o javnim okupljanjima i sprječavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama.

U pogledu uloge organizacija civilnog društva, ostvarena su poboljšanja, a strategija za saradnju između Vlade i NVO sektora je u posljednjoj konsultativnoj fazi a zatim će biti potrebna implementacija. NVO aktivnosti često imaju visok javni i politički profil. Konsultacije sa organizacijama civilnog društva su unaprijeđene od strane vladine Kancelarije za saradnju sa NVO, Kancelarijom za ravnopravnost polova i Uprave za antikorupcijsku inicijativu. Civilno društvo je zastupljeno u Nacionalnom savjetu za evropske integracije. Međutim, treba pojasniti kriterijume za njegovo predstavljanje.

Više od 4000 NVO je registrovano kod Ministarstva za unutrašnje poslove i javnu upravu, ali samo manji dio njih zaista sprovodi aktivnosti NVO-tipa. Zakon o NVO je dopunjen u novembru 2007. kako bi se regulisale komercijalne aktivnosti koje

realizuju NVO. 43 javna tijela su imenovala kontakt osobe za saradnju sa NVO sektorom, ali je interesovanje veliko, što otežava komunikaciju sa NVO. Mnoge NVO su i dalje finansijski zavisne od donatora, što slabi njihovu stratešku autonomiju i samo generišu ad hoc projekte inicirane od strane od donatora.

U oblasti slobode vjeroispovijesti, odnosi između najvećih vjerskih grupa (pravoslavni, muslimani i katolici) su i dalje zadovoljavajući. Međutim, postoji neprekidan konflikt između predstavnika srpske i crnogorske pravoslavne crkve oko zvaničnog priznavanja i prava vlasništva. Zakonski propisi o slobodi vjeroispovijesti još uvijek nisu ažurirani u skladu sa relevantnim standardima ljudskih prava, uključujući Član 9 Evropske Konvencije o ljudskim pravima i zakona na osnovu predmeta Evropskog Suda pravde.

Ekonomska i socijalna prava

U pogledu zaštite prava žena vezano za nasilje u porodici i zaštitu žrtava, situacija se nije poboljšala, uprkos činjenici da je problem široko rasprostranjen. Nasilje u porodici i dalje predstavlja razlog za zabrinutost, jer svaka druga žena prolazi kroz verbalno zlostavljanje, a svaka treća je izložena fizičkom nasilju. Broj slučajeva prijavljenih policiji je mali, ali je tokom 2008. godine povećan za 7.3%. Postoje odstupanja između broja slučajeva gdje je prijavljeno nasilje u porodici i broja presuda. Novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici još nije usvojen. Ne postoji nikakva finansijska podrška organizacijama koje pružaju usluge žrtvama, ili samim žrtvama. Institucionalni odgovor na zaštitu žrtava nasilja je nezadovoljavajući a centri za socijalnu zaštitu još nemaju profesionalan odnos prema žrtvama.

Kazne za seksualno uznemiravanje, za razliku od nasilja u porodici, nisu definisane posebnim zakonom. Žrtve su neodlučne da prijave uznemiravanje i ne postoji nikakva javna rasprava o tom pitanju, što omogućava prekršiteljima da prođu nekažnjeno.

Zakoni o ravnopravnosti polova ne definišu na adekvatan način mehanizme implementacije, uključujući sankcije za kršenje zakona ili principa jednake zarade. Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava i Kancelarija za ravnopravnost polova pripremili su Akcioni plan o ravnopravnosti polova, koji je Vlada usvojila u julu 2008. godine.

U praksi je ostvaren mali napredak u poboljšanju zaštite i podizanju svijesti o polno zasnovanoj diskriminaciji, posebno na tržištu rada. Razlika u nivoima zarada između muškaraca i žena povećala se na 19%. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u procesima donošenja odluka i na rukovodećim položajima kako u javnoj upravi, tako i u privatnom sektoru. Broj žena koje su poslanici u Skupštini je i dalje isti (9 od ukupno 81).

U oblasti prava djece, Vlada je u novembru 2007. godine usvojila Strategiju za socijalnu i dječiju zaštitu za 2008-2012. Međutim, kapacitet vršenja monitoringa ostvarivanja prava djece je i dalje slab. Zvanične statistike i analize stepena siromaštva

i nivoa socijalne inkluzije su i dalje neadekvatne. Savjet za prava djece mora postati potpuno funkcionalan kao najviše među-ministarsko koordinaciono tijelo za promociju i zaštitu prava djece. Institucionalizacija, u nekim slučajevima čak zajedno sa odraslima, je i dalje dominantan sistem zaštite za djecu bez roditeljske brige i djecu sa invaliditetom. Vlada mora postaviti kao prioritet alternativne, porodične oblike zaštite djece u zajednici. Socijalna inkluzija romske djece i djece sa invaliditetom je i dalje posebno problematična. Nivo siromaštva, zajedno sa problemom nedostatka ličnih dokumenata i građanske registracije, kao i neriješeni pravni status populacije izbjeglica Roma, Aškalija i Egipćana (RAE) sprječava pristup službama socijalne zaštite i njihovoj integraciji. Nizak nivo upisa u predškolske institucije, koji je ispod 30% na nivou države, kao i nivo od samo 3% za romsku djecu, predstavlja razlog za zabrinutost, kako za državljane, tako i za manjinske grupe.

U oblasti socijalno ugroženih i/ili osoba sa invaliditetom, Vlada je usvojila Strategiju za integraciju osoba sa invaliditetom za period 2008-2016, i Strategiju za razvoj sistema socijalne zaštite starih za period 2008-2012. Uvedene su posebne mjere, uključujući i mehanizme pomoći, u cilju promocije zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Crna Gora tek treba da ratifikuje Konvenciju UN o pravima osoba sa invaliditetom i njen opcioni protokol. Zakon o radnom osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom usvojen je u julu 2008, ali Nacrt zakona o zaštiti osoba sa invaliditetom tek treba da bude usvojen.

U oblasti prava radnika i sindikata, prava radnika su regulisana Zakonom o radu koji je usvojen u julu 2008. godine. Sindikati i organizacije poslodavaca učestvovali su javnoj raspravi o novom zakonu.

U oblasti anti-diskriminatorskih politika, usvajanje Nacrta zakona o zabrani diskriminacije je u proceduri. Lezbejke, homoseksualci, biseksualci i transvestiti (LHBT) su marginalizovani i diskriminisani u crnogorskom društvu usljed homofobskog pristupa i nedostatka zakonske i praktične zaštite od strane vlasti. Uz sve veće napore u oblasti izrade zakona, neophodne su i sveobuhvatne anti-diskriminatorne mjere koje obuhvataju prava na seksualnu orijentaciju i jednakost polova.

U oblasti imovinskih prava, restitucija imovine je regulisana Zakonom o povraćaju oduzetih imovinskih prava i obeštećenju koji je stupio na snagu u avgustu 2007. godine. Osnovane su tri regionalne Komisije u Podgorici, Baru i Bijelom Polju koje donose odluke o zahtjevima za restituciju. Podneseno je preko 10000 zahtjeva za restituciju do utvrđenog roka, kraja 2007. godine. Regionalne Komisije su odobrile oko 925 zahtjeva za novčano obeštećenje, i 95 zahtjeva za imovinsku restituciju. U periodu od osnivanja Fonda za obeštećenje 2005. godine, do jula 2008. godine, iz Fonda je isplaćeno preko 15 miliona € u vidu novčane nadoknade. Drugostepenoj Komisiji podneseno je oko 1100 pritužbi na donesene odluke.

Generalno, ostvarena su određena poboljšanja u oblasti ekonomskih i socijalnih prava. Izradjen je veliki broj strategija koje se bave pitanjima i pravima ugroženih

grupa, uključujući i djecu, ali se uslovi u praksi nisu suštinski poboljšali.

Prava manjina, kulturna prava i zaštita manjina

Crna Gora je ostvarila napredak u oblasti zaštite nacionalnih manjina. Međuetnički odnosi su dobri. Ustav sadrži poglavlje o pravima manjina u koje su ugrađeni principi Okvirne Konvencije Savjeta Evrope o nacionalnim manjinama. Ustav garantuje posebna prava zaštite identiteta i zabranu asimilacije "manjinskih nacija i drugih manjina, nacionalnih i etničkih zajednica". Vlada je usvojila Strategiju manjinske politike i Nacionalnu strategiju za Rome. Osnovana su nacionalna manjinska vijeća i Fond za manjine (0.15% od ukupnog tekućeg budžeta ili približno 1 milion €), koji je usvojila Skupština.

U martu 2008. godine, u Crnoj Gori je boravilo više od 16,000 interno raseljenih lica (IDP) sa Kosova i oko 8,500 raseljenih lica iz Hrvatske i iz Bosne i Hercegovine (prema Uredbi o privremenom prihvatanju, zaštiti, registraciji raseljenih lica i rješavanju njihovog statusa iz 1992.). Nekih 300 raseljenih lica se već vratilo na Kosovo. Ostaje neriješeno pitanje kako riješiti status raseljenih lica koja ne žele da napuste zemlju. Izgradnja smještajnih kapaciteta za raseljene Rome sa Kosova je pokrenuta početkom juna 2008. godine, ali će biti potrebna dalja finansijska podrška za planiranu izgradnju deset zgrada. Pristup ličnim dokumentima i stalni status, obrazovanje i socijalna zaštita za mnoge od njih su i dalje problematični, kao što su i perspektive za njihovu integraciju ili povratak. Crna Gora je od sticanja nezavisnosti primila 15 zahtjeva za azil i odobrila status izbjeglice u jednom slučaju.

Zakon o ličnim kartama je usvojen u novembru 2007. godine. Vlada je usvojila Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja evidencija u oblasti azila. Zakon o crnogorskom državljanstvu i Zakon o registrima prebivališta i boravišta usvojeni su u februaru 2008. godine. Zakon o zapošljavanju i radu stranaca je usvojen u martu 2008. godine.

Do kraja 2007. godine približno 2000 raseljenih i izbjeglih lica podnijela su zahtjeve za status rezidenta. Raseljena i izbjegla lica ne uživaju ekonomska i socijalna prava državljana i njihova socijalno-ekonomska situacija predstavlja i dalje razlog ozbiljne zabrinutosti. Raseljena lica, uglavnom Romi, Aškalije i Egipćani koji potiču sa Kosova, često nemaju lična dokumenta ili izvode iz matične knjige rođenih, i u njihovom slučaju postoji rizik od apatridnosti. Crna Gora tek treba da ratifikuje Konvenciju Savjeta Evrope o izbjegavanju apatridije u vezi sa državnim sukcesijom.

Još uvijek nisu ostvareni prioriteti Evropskog partnerstva da se ukinu sve diskriminatorne odredbe u ključnim oblastima koje pogađaju izbjeglice i raseljena lica i da se obezbijede uslovi za integraciju onih koji izaberu da ostanu u Crnoj Gori.

U oblasti prava Roma, Vlada je usvojila Strategiju za poboljšanje položaja romske, aškalske i egipatske populacije u novembru 2007. godine. Vlasti su za njenu implementaciju odvojile 400,000 € od godišnjeg budžeta za 2008. godinu. Na osnovu Zakona o manjinskim pravima i slobodama osnovano je Romsko Vijeće u aprilu 2008.

godine. Romska strategija dopunjuje prethodni Akcioni Plan Dekade Inkluzije Roma, koji nije efikasno implementiran usljed nedostatka institucionalnih kapaciteta i oskudnih finansijskih resursa. Ostvaren je značajan napredak u stvaranju uslova za učešće Roma u aktivnoj politici zapošljavanja, kao što je evidencija Roma u biroima za zapošljavanje ili posebna poreska olakšica za poslodavce. Nova strategija za Rome takođe predviđa unaprjeđenje institucionalnog okvira u oblasti zdravstvene njege, zaštite i smještaja.

Međutim, nedostatak pouzdanih podataka o populaciji Roma, Aškalija i Egipćana ima negativan uticaj na ostvarivanje određenih prava, uključujući korišćenje sredstava iz državnog Fonda za manjine i svijest o političkom značaju ove manjine uopšteno. Uprkos prethodno pomenutim mjerama, Romi se i dalje suočavaju sa teškim uslovima života i diskriminacijom, sa lošim pristupom obrazovanju, socijalnoj zaštiti i zdravstvenoj zaštiti. Većina njih živi u ekstremnom siromaštvu i uslovima smještaja ispod standarda. Usljed široko rasprostranjene diskriminacije, uslovi za zapošljavanje Roma su još minimalni a nezaposlenost među Romima je i dalje preko 80%.

Stopa nepismenosti je 63%, a čak i veća među ženama. Tek se treba pozabaviti specifičnim potrebama romskih izbjeglica sa Kosova. Ne postoji nijedan mehanizam monitoringa za implementaciju akcionog plana usvojenog 2005. godine. Implementacija zakona je neophodna kako bi se uspostavili kapaciteti za implementaciju i monitoring, državno vlasništvo, i adekvatno i održivo finansiranje.

Generalno, ostvaren je napredak na jačanju okvira za zaštitu manjina. Međutim, u nekim oblastima implementacija još zaostaje, posebno što se tiče populacije Roma, Aškalija i Egipćana. Uslovi raseljenih i izbjeglih lica i dalje predstavljaju razlog za ozbiljnu zabrinutost.

2.3. Regionalna pitanja i međunarodne obaveze

Saradnja sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (ICTY), koja predstavlja ključni prioritet Evropskog partnerstva, je zadovoljavajuća. Potpisani su Sporazumi o saradnji u oblasti ratnih zločina sa državnim tužilaštvima Srbije i Hrvatske. Vrhovni Državni tužilac Crne Gore je prisustvovao regionalnoj konferenciji o saradnji između Državnih tužilaca za ratne zločine, sa fokusom na saradnji sa ICTY.

U pogledu bilateralnog sporazuma o imunitetu sa Sjedinjenim Državama, koji pokriva US građane i crnogorske građane i odobrava izuzeće od sudske nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda (ICC), Crna Gora se nije usaglasila sa opštim stavovima EU o integritetu Rimskog Statuta ili sa vezanim vodećim principima EU o bilateralnim sporazumima o imunitetu. Crna Gora se mora usaglasiti sa stavom EU.

U Crnoj Gori nisu ostvareni nikakvi značajni razvoji kako bi se ispoštovala Sarajevska Deklaracija, koja za cilj ima okončanje regionalnog procesa povratka izbjeglica do kraja 2006. godine.

Regionalna saradnja i dobrosusjedski odnosi predstavljaju ključni dio procesa kretanja Crne Gore prema Evropskoj Uniji.

Crna Gora je učestvovala u radu regionalnih foruma, uključujući transformaciju Pakta stabilnosti za Jugoistočnu Evropu u više regionalni okvir unutar Procesu saradnje za Jugoistočnu Evropu (SEECF), kao i Savjeta za regionalnu saradnju (RCC). Crna Gora je postala članica Inicijative za saradnju u Jugoistočnoj Evropi (SECI Centar, Bukurešt) u junu 2008. Crna Gora je odabrana da bude domaćin Regionalne Škole za javnu upravu (ReSPA).

Škola će biti smještena u Danilovgradu i trebalo bi da počne sa radom 1. januara 2009. Pripremne aktivnosti su otpočele u aprilu 2008. godine.

Memorandum o tehničkoj saradnji u okviru procesa evropskih integracija je dogovoren između zemalja regiona na Konferenciji u Miločeru u oktobru 2007. godine. U decembru 2007. godine, Crna Gora je potpisala Sporazum o policijskoj saradnji u Jugoistočnoj Evropi i Sporazum o uspostavljanju mreže brzih pruga u Jugoistočnoj Evropi. U oktobru 2007, Crna Gora je ratifikovala Sporazum o zajedničkom evropskom vazduhoplovnom području (ECAA). Crna Gora je nastavila sa pripremama u cilju potpune implementacije svojih obaveza u okviru Ugovora o energetske zajednici. Crna Gora učestvuje u Sporazumu o slobodnoj trgovini država Centralne Evrope (CEFTA).

Crna Gora je prihvatila *acquis* Barselonskog procesa i uzela učešće u pokretanju tzv. "Barselonskog procesa: Unija za Mediteran" u julu 2008, i na taj način postala punopravna članica procesa.

U pogledu mirnog rješenja graničnih sporova, ostvareno je političko razumijevanje o načinu rješavanja pitanja pomorske granice sa Hrvatskom, uključujući poluostrvo Prevlaka. Trenutno, primjenjuje se privremeni sporazum. U martu 2008. godine, dva Predsjednika Vlade su se dogovorila da bi dato pitanje trebalo da riješi Međunarodni Sud pravde (ICJ). Osnovana je radna grupa kojom predsjedava Predsjednik Vlade, a koju sačinjavaju stručnjaci za pomorsko pravo. Za proces nije postavljen vremenski okvir.

Crna Gora je nastavila da njeguje dobre bilateralne odnose sa drugim zemljama u procesu proširenja i susjednim državama članicama.

Crna Gora je uspostavila saradnju sa susjednim zemljama u oblastima kao što su granična kontrola, zaštita životne sredine i energetske snabdijevanje. Politički odnosi sa susjednim zemljama su zadovoljavajući. Crna Gora vodi konstruktivnu politiku o ključnim neriješenim pitanjima koja su od ključnog značaja za regionalnu stabilnost.

Odnosi sa Albanijom su unaprijeđeni. Otpočeo je rad na izgradnji zajedničkog graničnog prelaza u Murićima/Sukobin. Ministri pravde dvije zemlje su potpisali Sporazum o razmjeni praktičnih iskustava u oblasti uskladjivanja zakonodavstva sa

EU standardima.

Odnosi sa Bosnom i Hercegovinom su nadalje intezivirani. Potpisani su sporazumi o odbrani, policiji, prekograničnoj saradnji i civilnoj zaštiti. Crna Gora je zatražila od Bosne i Hercegovine da joj pruži pomoć u oblasti konzularnih poslova, i izdavanja crnogorskih viza u zemljama gdje Crna Gora nema sopstvena konzularna predstavništva.

U pogledu odnosa sa Hrvatskom, radna grupa za neriješena pitanja, uključujući imovinu, kojom predsjedavaju Ministri pravde se sastala dva puta. Potpisani su sporazumi o saradnji u oblasti odbrane i upravljanja vodama. Unaprijeđeni su poslovni odnosi. U pogledu otvorenog graničnog pitanja, dvije zemlje su se dogovorile da riješe pitanje razgraničenja na Prevlaci putem međunarodne arbitraže pred Međunarodnim Sudom pravde. Osnovana je zajednička Komisija za pripremu zakonskog okvira. Privremeni granični režim i dalje neometano funkcioniše.

Crna Gora je priznala nezavisnost Kosova u oktobru 2008. godine.

Nije bilo nikakvih većih dešavanja u odnosima sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom, koji su i dalje dobri.

Odnosi sa Srbijom su uopšteno neometano napredovali od proglašenja nezavisnosti, ali je na njih nepovoljan uticaj imalo priznanje nezavisnosti Kosova od strane Crne Gore u oktobru 2008. godine, kao i reakcije Srbije koje su uslijedile. Na osnovama bilateralnog sporazuma, Srbija i dalje predstavlja određene interese Crne Gore u inostranstvu, uključujući izdavanje viza. Sporazum o socijalnom osiguranju je stupio na snagu u januaru 2008. godine. Potpisani su sporazumi o saradnji u oblasti odbrane i kulture. Pregovori o bilateralnom sporazumu o državljanstvu između Crne Gore i Srbije otpočeli su na jesen 2007. godine, ali još nisu završeni.

Odnosi sa Turskom su i dalje dobri.

Bilateralni odnosi sa državama članicama EU su i dalje dobri. EU je glavni trgovinski partner Crne Gore.

Odnosi sa Italijom se i dalje razvijaju u pozitivnom smjeru, sa pregovorima o bilateralnim sporazumima o policijskoj i sudskoj saradnji.

Generalno, Crna Gora je nastavila sa unaprijeđenjem procesa integracije u regionalne strukture i unaprijeđenjem odnosa sa susjedima. Crna Gora ima ulogu moderatora u regionu. Sporazum sa Hrvatskom da zajednički upute granični spor na rješavanje u Međunarodni sud pravde je jedan od primjera njihovih dobrosusjedskih odnosa.

3. EKONOMSKI KRITERIJUMI

Prilikom ispitivanja ekonomskog razvoja u Crnoj Gori, pristup Komisije je bio vođen

zaključcima Evropskog savjeta u Kopenhagenu iz juna 1993. godine, u kojima je navedeno da članstvo u Uniji zahtijeva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u okviru Unije.

3.1. Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Osnove ekonomske politike

Crna Gora je krajem novembra 2007. godine podnijela drugi Ekonomski i fiskalni program (EFP), koji obuhvata period 2008-2010. Fiskalna strategija Vlade ima za cilj kapitalizaciju snažnog ekonomskog rasta kako bi finansirala mjere za ojačavanje administrativnih kapaciteta, investirala u infrastrukturu i smanjila javni dug. Politički konsenzus o agendi ekonomske reforme je testiran u nekoliko prilika: u vrijeme usvajanja Zakona o imovinskim odnosima i Zakona o državnoj imovini, novog Zakona o bankama i Izmjena i dopuna Zakona o koncesijama. Generalno, koaliciona Vlada je zadržala politički konsenzus o tržišno orijentisanoj ekonomskoj politici.

Makroekonomska stabilnost

Snažan ekonomski rast se nastavio i u 2007. godini, povećavajući se značajno iznad 8% u realnim iznosima, ojačan snažnim prilivima DSI (direktne strane investicije) i znatnom domaćom potražnjom. Stabilan rast ekonomije je nastavljen i tokom prve polovine 2008. godine, sa godišnjim rastom BDP-a od 8%. Usluge, posebno turizam, finansijsko posredovanje i nekretnine su i dalje glavni pokretači rasta, stvarajući oko 70% bruto dodate vrijednosti (BDV). Oko 20% ukupnog rasta se može pripisati privrednoj proizvodnji i izgradnji. Na strani potražnje, potrošnja je i dalje stabilna budući da su kumulativne maloprodajne cijene porasle za 18% u realnim iznosima za prvih osam mjeseci 2008, što je podržano rastućim prihodima domaćinstava. Kao posljedica snažnog ekonomskog rasta, prihod Crne Gore po glavi stanovnika, izmjeren po standardima kupovne moći (PPS), povećao se u 2007. godini za oko 32% po standardima EU27. Generalno, direktne strane investicije (DSI) i domaća potražnja i dalje snažno podstiču ekonomski rast.

Izvoz roba se jedva poboljšao u 2007. godini, povećavajući se oko 2%, što ukazuje na, ne samo slabu konkurentnost domaćih proizvoda, već i nestalnu međunarodnu cijenu aluminijuma, a koji predstavlja gotovo polovinu ukupnog izvoza. Nagli porast priliva DSI od 56% u 2007. godini, zajedno sa snažnom potražnjom, doveo je do povećanja trgovinskog deficita na 55% od ukupnog BDP-a. Već prilično veliki deficit tekućeg računa je nadalje porastao sa 24.7% od ukupnog BDP-a u 2006. godini na oko 34% u 2007. godini, uprkos snažnom porastu bilansa viškova iz oblasti usluga. U međuvremenu istovremeni veliki odlivi, većinom usljed prodaje nekretnina od strane stranaca, je doveo do smanjenja neto DSI-a na 22% BDP-a. Pokrivenost disbalansa tekućih računa prilivom DSI je opala na 52% (u poređenju sa 88% u 2006). Deficit je sve više pokrivan repatrijacijom neto inostrane aktive domaćih banaka i spoljnim privatnim zaduživanjem. Fiskalni rezultati, snažniji od očekivanih, omogućili su prijevremenu otplatu stranih zajmova što je krajem 2007. godine snizilo javni spoljni

dug na 20.3% BDP-a. Spoljni debalansi su nastavili da se uvećavaju tokom prve polovine 2008. godine kako se trgovinski deficit pogoršavao. Stagnacija na domaćem tržištu kapitala je za rezultat imala značajan odliv portfolio investicija. Nastavio se pad javnog spoljnog duga, zaustavljajući se na 17.5% BDP-a krajem juna 2008. Generalno, deficit tekućih računa je povećan, na šta je uticao snažan priliv uvoza, dok je njegova pokrivenost neto iznosom direktnih stranih investicija, povećavajući rizik od nezaštićenosti kod spoljnih udara.

Brzo-rastuća ekonomija je zahtijevala radnu snagu iznad postojećeg kapaciteta zemlje. Rigidonosti tržišta i manjak mobilnosti su rezultirali manjkom sezonskih radnika, posebno u turizmu, građevinarstvu i poljoprivredi. Manjak radne snage nadomješten je stranom radnom snagom, većinom iz Srbije. Prema istraživanju o radnoj snazi (ILO standard), u prvom tromjesječju 2008, stopa učešća je bila 59.7%, a stopa nezaposlenosti 18%. Rast zaposlenosti je ostao stabilan tokom prve polovine 2008. godine, bilježeći 6% prosječnog godišnjeg rasta. Međutim, djelimično usljed značajnog obima sive ekonomije, promjene u evidentiranoj stopi nezaposlenosti možda ne pružaju realnu sliku o stvarnoj dinamici tržišta rada. Generalno, stopa nezaposlenosti je smanjena i zajedno sa neusklađenim odnosom ponude radne snage izvršila je pritisak na rast zarada kako u javnom, tako i u privatnom sektoru.

Crna Gora jednostrano koristi euro kao zakonsko sredstvo plaćanja, bez učestvovanja u Euro zoni. Kao posljedica toga, monetarna politika je ograničena na operacije upravljanja likvidnošću. Do sada, međunarodna finansijska kriza je imala samo ograničen direktan uticaj na finansijski sektor. Ipak, rastući deficit tekućeg računa, sve više finansiran repatrijacijom inostrane aktive domaćih banaka, je pitanje koje zabrinjava, posebno u postojećim uslovima tržišta kapitala. Takođe, premije osiguranja većeg rizika i troškovi refinansiranja su počeli da vrše pritisak spolja. Crnogorske vlasti su preduzele seriju mjera, uključujući povećane zahtjeve za adekvatnost kapitala za domaće banke, neograničenu pokrivenost za osiguranje depozita kao i garantnu šemu za među-bankovne kredite.

Brzi rast bankovnih depozita je povećao zalihe novca sa 74% BDP-a u 2006. godini na 112% u 2007. godini, dok se osnovni kapital domaćih kredita popeo na 98% BDP-a. Međutim, restriktivne mjere koje je uvela Centralna banka (granice kreditnog rasta i viši koeficijenti minimalne solventnosti) su bile uspješne u suzbijanju visoke kreditne aktivnosti domaćih banaka u 2008. godini. Godišnja stopa zaduživanja je opala na 25.8% tokom prvih osam mjeseci 2008, u poređenju sa 93% u decembru prethodne godine. Prosječna godišnja inflacija je porasla sa 3% u 2006. na 4.3% u 2007. godini, posebno usljed značajnog rasta cijena prehrambenih proizvoda i električne energije. Potrošačke cijene su dostigle vrhunac od 11.4% porasta u junu 2008, u poređenju sa prethodnom godinom, usporivši na 9.5% u avgustu 2008. godine, usljed spuštanja cijena hrane i prevoza. Generalno, kreditna aktivnost je opala u 2008. godini., dok je inflacija značajno (oštro) porasla.

Budžet 2007. godine je pokazao veoma snažan rast poreskih prihoda, što je za rezultat imalo rekordan suficit, iznad 7% BDP-a. Prihodi od PDV-a i od poreza na prihod

fizičkih lica i poreza na dobit pravnih lica su porasli značajno iznad zacrtanih, ukazujući na djelotvornost prethodnih reformi direktnih poreza i poreski izdašan model rasta. Ukupna javna potrošnja porasla je na 47% BDP-a. Izdaci za bruto zarade ostvarili su značajan porast, na 14.5%, dok su transferi za državne fondove i lokalne samouprave ostvarili umjeren rast. Vlada je odlučila da rasporedi budžetski suficit ostvaren do sredine oktobra na smanjenje inostranog javnog duga za 8.3%, podizanje zarada državnih službenika za 30%, i porast kapitalnih troškova na 7% BDP-a. Ipak, na kraju godine budžet je i dalje pokazivao snažan suficit.

Pozitivni fiskalni rezultati nastavljeni su i tokom prve polovine 2008. godine, kada je zabilježen suficit od 2.9% godišnjeg BDP-a. Registrovan je brzi rast i u prihodima i u troškovima. Prihod od poreza je povećan za 28.4% u odnosu na prethodnu godinu, kao rezultat povećanja naplate i snažnih prihoda. Drugi važni pomaci u budžetu za 2008. godinu su bili porast bruto zarada od 22% u odnosu na prethodnu godinu i širenje transfera na javne institucije. Nasuprot prethodnim finansijskim godinama, kapitalna potrošnja je u 2008. godini izvršena kako je i planirano. U julu 2008. godine Skupština je podržala Rebalans budžeta, predlažući plan 11.4% veći za prihode i izdatke budžeta, dok je planirani suficit ostao nepromijenjen. Generalno, veliki prihodi su bili glavni pokretač poboljšanih bilansa.

Javni dug je tokom 2007. godine nastavio da opada na 30.4% BDP-a, budući da je dobar fiskalni ishod omogućio nekoliko prijevremenih otplata međunarodnim finansijskim institucijama. Međutim, on je u prvoj polovini 2008. godine porastao na 33.6% BDP-a, jer je porastao udio domaćeg duga u ukupnom iznosu. Vlada je posebno prepoznala dodatne obaveze iz tekućih postupaka restitucije, stare devizne štednje deponovane u dvije srbijanske banke i neevidentirane obaveze državnih fondova prema komercijalnim bankama. Generalno, javni dug je porastao nakon priznavanja domaćih obaveza iz prošlosti.

Makroekonomska politika koja ima za cilj smanjenje javnog duga je bila adekvatno sredstvo da obuzda potencijalnu spoljnu ranjivost, ali nije bila dovoljna s obzirom na upotrebu eura u zemlji i ograničen domet instrumenata monetarne politike. Politika upravljanja dugovima je dopunjena preoblikovanjem fiskalnih prihoda, smanjivanjem tereta direktnog oporezivanja kako bi se stimulisao rast. Međutim, bilo je neophodno da Centralna banka implementira restriktivnu monetarnu politiku kako bi talas zajmova, kome su maha dale komercijalne banke (165% godišnji rast u 2007), dovela na održivije nivoe u 2008. godini.

Međusobni uticaj tržišnih snaga

Cijene električne energije su dalje liberalizovane i smanjene su među-subvencije između kompanijskih potrošača i domaćinstava. Vlada je preduzela mjere da ublaži rast cijena hrane. U septembru 2007, Vlada je uvela paket privremenih mjera za stimulaciju poljoprivredne proizvodnje putem smanjenja stopa PDV-a, snabdijevanja farmera sirovinama ili povećavanjem zagarantovane cijene proizvođačima.

Proces privatizacije ubrzan je nakon usvajanja novog Ustava. Više od 85% kapitala u državnom vlasništvu je već privatizovano. Ključni sektori, poput bankarstva, telekomunikacija i metalurgije su u potpunosti privatizovani. Od 59 kompanija koje su ponuđene na privatizaciju u 2008, manje od pola prikazuju vlasništvo države veće od 50%. Značajan broj njih je već pripremljen za prodaju tokom izvještajnog perioda. Međutim, nekoliko njih nije uspjelo da privuče investitore, dok u drugim slučajevima nisu zaključeni prodajni ugovori. Od kraja 2007. godine, Vlada je najavila novi tip tendera za razvoj serije priobalnih lokacija, većinom bivše vojne imovine, u najmodernija turistička odmarališta pod uslovima zakupa. Generalno, proces privatizacije je napredovao dalje, iako je prodaja nekoliko kompanija propala usljed nedostatka interesa investitora.

Ulaz na tržište i izlaz sa tržišta

Tokom 2007. godine, značajno je porastao broj kompanija koje su registrovane u Centralnom registru Privrednog suda. Međutim, kako postupak registracije novih preduzeća nije skup, izvjestan broj njih je ostao neaktivan nakon jedne operacije. Dok je registracija preduzeća prilično jednostavna i za nju je potrebno najviše četiri dana, za otpočinjavanje stvarnog poslovanja može biti potrebno znatno više vremena da bi se dobila obavezna odobrenja. Takođe, postoji disparitet u zahtjevima i troškovima za dobijanje istih odobrenja u zavisnosti od opštine u kojoj se izdaje. Za sada, najveća poboljšanja su proistekla iz inicijativa od strane Vlade ili agencija, poput usvajanja nacrta zakona o unutrašnjoj trgovini, koji je zamijenio potrebu da se dobiju opštinska odobrenja izjavom preduzetnika o namjeri da otpočne trgovinsku djelatnost. Generalno, procedure za ulazak na tržište se poboljšavaju, ali kancelarije sa objedinjenim servisima, takozvane one-stop-shops, iako razmatrane, još nisu uvedene.

Tokom 2007. godine, Privredni sud je registrovao novih 371 stečajni postupak, i zatvorio njih 359. Prosječno trajanje zavisi od primjenjive zakonske osnove. Prema Zakonu o insolventnosti privrednih društava iz 2006, najkompleksniji slučajevi mogu trajati najviše jednu godinu, u poređenju sa do 10 godina prema prethodnom zakonu. Generalno, produžavanje postupka izlaska sa tržišta je značajno smanjeno implementacijom novih zakonskih propisa .

Pravni sistem

Glavne prepreke djelotvornom poslovnom okruženju su i dalje slaba vladavina prava, troškovi i kašnjenje u dobijanju odobrenja za obavljanje djelatnosti, kao i registracija imovine. Pored toga, korupcija i kriminalne aktivnosti mogu sprječavati razvoj zvaničnog sektora i uticati na poslovno okruženje. Regulatorni okvir je nadalje unaprijeđen uspostavljanjem dvije nove institucije: centra za posredovanje kako bi se olakšalo jednostavno rješavanje privrednih sporova, i Savjeta za eliminaciju poslovnih barijera. Generalno, ostvaren je napredak u nekoliko oblasti koje utiču na klimu poslovanja, ali su potrebni dalji naponi da se uspostavi transparentan sistem.

Razvoj finansijskog sektora

Veličina bankarskog sektora u smislu aktive je krajem 2007. godine porasla na 131% BDP-a, što ga čini jednim od glavnih pokretača crnogorske ekonomije. Sektor je i dalje koncentrisan, gdje tri banke drže 37% ukupnog kapitala, 64% aktive bankarskog sektora i 73% ukupnih depozita. Međutim, konkurencija u bankarskom sektoru je smanjila kreditne stope. Prosječna efektivna kamatna stopa je krajem 2007. godine bila 9.1%, dok je stvarna kamatna stopa i dalje ostala mnogo niža, 1.4%. U 2007. godini, Centralna banka je usvojila paket mjera za povećanje sigurnosti kredita i smanjila kreditnu ekspanziju. U januaru 2008. uvedena je centralizovana registracija kreditnih operacija, što je omogućilo komercijalnim bankama da unaprijede svoje upravljanje rizikom. U februaru 2008. godine Parlament je usvojio novi Zakon o bankama, koji predviđa detaljniju regulaciju sektora sa unaprijeđenom supervizijom bankarskog sistema. Zakon ima za cilj približavanje zakonskih propisa o bankarstvu međunarodnim standardima, posebno EZ Direktivama o kapitalnim zahtjevima. Bankarski indikatori opreza su ostali čvrsti u 2007. godini, iako je na njih pozitivno uticao snažan rast pozajmica. Udio neizvršavajućih zajmova je opao na 3.2% od iznosa ukupnih zajmova. Odnos adekvatnosti kapitala je opao na 17.1%, što je značajno iznad traženog minimuma od 12%. Prosječna bankarska profitabilnost je neznatno opala. Generalno, stabilnost bankarskog sektora je održana uprkos intenzivnoj kreditnoj aktivnosti.

Privredna djelatnost osiguranja učestvuje sa oko 2% BDP-a i primarno se sastoji od obaveznog osiguranja (tj. osiguranja motornih vozila) koje predstavlja polovinu ukupnih premija, dok osiguranje života pokriva samo 4.5%. Sektor je i dalje visoko koncentrisan, sa jednom kompanijom koja drži 66% tržišnog učešća. Sektor lizinga je nastavio da se snažno razvija tokom 2007. godine, rastući sa 3.7% BDP-a u junu 2007, na 5% na kraju godine. Tržište kapitala obuhvata dvije berze. Početkom 2008. godine jedna od berzi je plasirala ponudu za preuzimanje, ali nije uspjela da preuzme kontrolu nad konkurentskom berzom. Na tržištu učestvuje osam investicionih fondova i oko 32 brokerske kompanije. Izvjestan broj banaka takođe učestvuje u tržištu kapitala putem osnivanja penzionih fondova, formirajući brokerska udruženja ili obavljajući poslove staranja. Generalno, nebankarski finansijski sektor je ostvario brzi rast, posebno pokretan lizingom, dok su berze ostale nestabilne.

3.2. Sposobnost suočavanja sa konkurentskim pritiskom i tržišnim snagama u okviru Unije

Postojanje funkcionalne tržišne ekonomije

Makroekonomska stabilnost je oslabila s povećanjem spoljne izloženosti u 2007. i prvoj polovini 2008. godine usljed snažnih pritisaka potražnje, izraženih kroz rastuću inflaciju, povećanje spoljnih debalansa i umjereno pro-cikličnom fiskalnom pozicijom. Ipak, nastavak već uznapredovalog procesa privatizacije i implementacija drugih strukturnih reformi kojima je Vlada posvećena olakšavaju efikasniju raspodjelu resursa putem tržišnih mehanizama. Međutim, uprkos značajnom napretku u unaprijeđenju poslovnog okruženja, slabosti i ponekad nedovoljni resursi od strane

nadzornih i regulatornih agencija još sprječavaju konsolidaciju višeslojnog terena za učesnike na tržištu, time obezbjeđujući skretanje u nezvanične prakse.

Ljudski i fizički kapital

Upis u osnovne i srednje škole je i dalje visok. Broj univerzitetskih studenata je porastao na 3.1% ukupne populacije, približavajući se prosjeku EU-27 od 3.8%. Stručna obuka je ojačana zahvaljujući saradnji sa međunarodnim institucijama. Zavod za zapošljavanje i Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća (SMEDA) su nastavile da implementiraju aktivne mjere promovisanja samozapošljavanja i stručne obuke, zajedno sa strategijom za doživotno preduzetničko učenje, sa posebnim naglaskom na manje razvijenom sjevernom regionu. Novi Zakon o radu je usvojen u julu 2008. U septembru, Vlada je usvojila srednjeročni program za promociju zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za period do 2011, sa ciljem stvaranja povoljnih uslova za izgradnju konkurentne i dinamične ekonomije zasnovane na znanju. Nastavljena je modernizacija ljudskog kapitala, iako programi za ponovnu obuku koje nude poslodavci nisu još dovoljno razvijeni.

Stvaranje kapitala je značajno povećano zahvaljujući veoma snažnim neto direktnim stranim investicijama, bankarskom finansiranju korporacija i vladinoj kapitalnoj potrošnji. U toku je restrukturiranje elektroprivrede, željeznice, aerodroma i luke Bar. Sektor telekomunikacija je prošao kroz dalji razvoj putem obezbjeđivanja alternativa za fiksnu telefoniju i nuđenje značajno jeftinijih međunarodnih poziva. Nastavljeno je širenje mobilne telefonije, koja je zabilježila rekordnu stopu penetracije iznad 200% u julu 2008. Generalno, investicije su porasle i u obimu i u kvalitetu sektorske raspodjele, dok su investicije u nekretnine opale u odnosu na druge proizvodne aktivnosti.

Struktura sektora i preduzeća

Veliki i trajni trgovinski deficiti daju sliku uske proizvodne osnove, ograničene konkurentnosti domaćih proizvoda i jakih priliva stranog kapitala. Struktura radne snage pokazuje značajan udio radnika u javnoj upravi ili javnim ustanovama. Ova situacija smanjuje spoljnu konkurentnost koju bi imao produktivniji trgovinski orijentisan sektor. Generalno, sa oko 70% svoje uže ekonomije bazirane na uslugama, Crna Gora se oslanja na unaprijeđivanje kvaliteta svoje ponude na viši sloj tržišta kako bi unaprijedila i konkurentnost i produktivnost.

Strategije privatizacije za sektore saobraćaja i energetike su usvojene 2007. godine i aktivno se radi na njihovoj implementaciji. Odlučeno je da se nacionalna željeznica restrukturira u dva akcionarska društva: jedno za transport, drugo za infrastrukturu. Tokom 2008. godine zvanični snabdjevač električnom energijom EPCG je otpočela razdvajanje kompanije u pet odvojenih poslovnih jedinica koje će biti vertikalno integrisane u jedinstven energetske holding. U međuvremenu, Savjet za privatizaciju je pokrenuo dokapitalizaciju kompanije, tražeći strateškog investitora koji bi obezbijedio sredstva za njen razvoj, dok Vlada zadržava udio od 55%. S obzirom na kompleksnost

restrukturiranja, otvaranje energetskog tržišta za kvalifikovane potrošače je odloženo za kraj 2008. godine. U međuvremenu, nedavno osnovana Regulatorna agencija za energetiku je usvojila niz odluka kako bi unaprijedila zakonodavni okvir i ostvarila dalji razvoj sektora.

Restruktuiranje industrijske luke Bar je otpočelo usvajanjem Zakona o lukama u julu 2008. Država zadržava vlasništvo nad infrastrukturom preko Lučke uprave, dok će poslovne aktivnosti biti privatizovane kao odvojena kompanija za vođenje luke. Prva faza je otpočela prodajom pratećih poslovnih aktivnosti kako bi se obezbijedila obeštećenja za prekid rada radnika koji su uvršteni u višak radne snage. Što se tiče nacionalnog avioprevoznika, skupština akcionara u julu 2008. donijela je odluku da se nastavi sa privatizacijom putem dokapitalizacije i prodaje 30% akcija kompanije na tržištu kapitala. Generalno, restrukturiranje sektora saobraćaja i energetike je napredovalo, iako i dalje predstavlja jedan od glavnih izazova.

Sektorska struktura ekonomije je nastavila da se pomjera prema uslugama, što je dovelo do najvećeg udjela u zaposlenosti (67%); dok se turizam, finansijsko posredovanje i trgovina brže povećavaju. Privreda je učestvovala sa 26%. Ipak, javni sektor, uključujući i privredu i usluge, predstavlja značajan dio ukupne zaposlenosti i stoga je to sektor gdje se zapošljavanje najbrže povećava. Nastavljen je pad stepena zaposlenosti poljoprivrednih radnika, na 7%. Ipak, nezvanični "sivi" sektor u većini ekonomskih oblasti i dalje ostaje veliki. Generalno, privreda daje prednost profitabilnijim sektorima poput turizma i građevinarstva, osiguravajući raznovrsniju liniju rasta.

MSP (mala i srednja preduzeća) su većinom vezana za domaće tržište i samo oko 15% njih izvozi izvan teritorije bivše Jugoslavije. Kompanije su imale korist od snažne kreditne aktivnosti banaka, sa dvije trećine kredita koje su im dodijeljeni. Međutim, MSP sve teže dolaze do zajmova, s obzirom na nedostatak solidnih računovodstvenih iskaza ili obezbjeđenja kredita, i stoga se sve više okreću lizingu kao načinu da dođu do poslovnih prostora, vozila i opreme. U junu 2008, Centralna banka je usvojila Odluku o kreditno garantnim uslugama, obezbjeđujući pravnu osnovu za osnivanje kreditno garantnih fondova kako bi se pružila podrška pristupu MSP-a finansiranju. Generalno, rast MSP sektora je nastavljen, premda sporim tempom, budući da je nedavno usvojeni operativni plan Vlade za eliminisanje barijera za preduzetništvo u ranoj fazi implementacije.

Uticaj države na konkurentnost

Početak 2008. godine Ministarstvo finansija je usvojilo uredbe o uslovima za odobravanje državne pomoći. Državna pomoć se primarno odobrava kompanijama koje prolaze kroz restrukturiranje ili privatizaciju i ima oblik otpisa duga ili isplate otpremnina radnicima kako bi se njihova prodaja učinila atraktivnijom za potencijalne investitore. U slučaju metalurgije (topionica metala/livnica), u ugovor o privatizaciji takođe su uključene subvencije za električnu energiju koje traju do 2011. godine. MSP mogu dobiti državnu pomoć za učešće na međunarodnim sajmovima, za unapređenje

konkurentnost ili menadžerskih vještina. Ali, državna pomoć se ne može odobriti MSP koja se bave brodogradnjom, poljoprivredom i ribarstvom. Generalno, iznos iz vladinog budžeta namijenjen za direktne subvencije je i dalje veoma mali.

Ekonomska integracija sa EU

Trgovinska komponenta Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju je stupila na snagu na osnovu Privremenog sporazuma 1. januara 2008. Crna Gora ostaje veoma otvorena ekonomija, sa ukupnom trgovinom roba i usluga od preko 150% BDP-a. Tokom 2007, sektor usluga je postao glavni izvor izvoznog prihoda usljed funkcionisanja turističke privrede, koja je zabilježila veći prihod od tradicionalne trgovine metalima. EU je i dalje glavno odredište za domaće proizvođače roba, što je predstavljalo 65% ukupnog izvoza u junu 2008, praćeno zemljama CEFTA (33%). U slučaju uvoza, 50% uvoza u Crnu Goru dolazi od CEFTA partnera i 41% iz zemalja EU. Direktne strane investicije iz EU su iznosile ukupno 534 miliona EUR ili 53% ukupnog priliva, praćeno sa 18% iz Rusije i 7% iz Švajcarske. Iako je udio evropskih investicija blago opao u poređenju sa 2006. godinom, on je u nominalnim iznosima porastao 45% u poređenju sa prethodnom godinom. Generalno, ekonomska integracija sa EU je i dalje visoka.

4. EVROPSKI STANDARDI

Ovaj dio analizira sposobnost Crne Gore da postepeno uskladi svoje zakonodavstvo i politike sa Acquis-em, koji se odnose na unutrašnje tržište, sektorske politike i pravdu, slobodu i bezbjednost, u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i prioritetima iz Evropskog partnerstva. Ovaj dio takođe analizira administrativni kapacitet Crne Gore. U svakom sektoru, procjena Komisije obuhvata napredak ostvaren tokom izvještajnog perioda i sumira cjelokupan nivo priprema zemlje.

4.1. Unutrašnje tržište

4.1.1. Slobodno kretanje roba

Zabilježen je određeni napredak u oblasti standardizacije. Novi Zakon o standardizaciji je usvojen u februaru 2008. Institut za standardizaciju Crne Gore (ISME), koji će djelovati kao centar za ispitivanje standarda, je postao član IEC (Međunarodna Komisija za elektrotehniku) i pridruženi član Evropskog komiteta za standardizaciju (CEN). Potpisan je Ugovor o poslovnoj i tehničkoj saradnji sa Institutom za standardizaciju Srbije, što omogućava ISME da dobije bazu podataka koja je razvijena u okviru bivše državne zajednice, što pruža dobru osnovu za razvoj crnogorskih standarda. Osnovani su tehnički komiteti za građevinu i elektrotehniku, a uspostavljaju se i druga ekspertska tijela. Institut je usvojio 200 crnogorskih standarda harmonizovanih sa evropskim i međunarodnim standardima. Još 300 standarda za oblasti obuhvaćene direktivama novog pristupa je usvojeno u julu 2008. Institut trenutno funkcioniše sa 10 zaposlenih, od 32 koliko je ukupno planirano. Potrebno je dalje jačanje administrativnih kapaciteta ISME-a s obzirom na nacionalnu standardizaciju i članstvo i predstavljanje Crne Gore u međunarodnim i evropskim

organizacijama za standardizaciju.

Takođe, zabilježen je određeni napredak u oblasti ocjene usaglašenosti. U februaru i junu 2008. godine usvojeni su Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usaglašenosti proizvoda sa propisanim zahtjevima, kao i set uredbi za implementaciju, uključujući uredbu o ovlašćivanju i registraciji tijela za procjenu usaglašenosti, procedurama i notifikaciji, usvajanju i registraciji tehničkih propisa. Nakon usvajanja ovih podzakonskih akata, Odjeljenje za infrastrukturu kvaliteta u Ministarstvu za ekonomski razvoj, koje ima četiri zaposlena, će biti ovlašćeno da djeluje kao služba za provjeru uskladenosti tehničkih propisa.

Zabilježen je dobar napredak u oblasti akreditacija. Akreditaciono tijelo Crne Gore (ABM) je otpočelo sa radom u prvoj polovini 2008. godine, osnivanjem tehničkih odbora za laboratorije za testiranje i za sertifikaciona tijela i takođe upravnih odbora za akreditacije i žalbe. ABM je takođe usvojio pravila vezana za proceduru akreditacije i do sada je akreditovao šest tijela za ocjenu uskladenosti. ABM je u martu 2008. godine podnio zahtjev za pridruženo članstvo u Evropsku Saradnju za Akreditaciju (EA) i potpisao sporazume o saradnji sa akreditacionim tijelima susjednih zemalja. Tokom ove godine, ABM je zaposlio tri od deset planiranih dodatnih članova osoblja. Unaprijeđena komunikacija, saradnja i koordinacija sa drugim segmentima infrastrukture kvaliteta i poboljšan administrativni kapacitet samog ABM predstavljaju preduslove za valjano funkcionisanje infrastrukture kvaliteta. Još nije završen zakonski okvir za poslove akreditacije u Crnoj Gori.

U toku je izrada zakonskog okvira za oblast metrologije, koji još nije potpun. Zavod za metrologiju je postao pridruženi član Međunarodne organizacije pravne metrologije (OIML). Od planiranog porasta broja zaposlenih od 34 u 2008, Zavod za metrologiju je za sada zaposlio 23. U toku je priprema prve nacionalne kalibracione laboratorije za mase. Zavod je obezbijedio privremene prostorije za pet laboratorija (za masu, dužinu, električne veličine, temperaturu i pritisak), ali uslovi još nisu usaglašeni sa standardima kakvi se zahtijevaju za laboratorije. Dio opreme za laboratorije je kupljen, a dio je preuzet iz bivših vojnih metroloških laboratorija. Potrebno je usvajanje Zakona o metrologiji, obezbjeđivanje adekvatnih prostorija i opreme za metrološke laboratorije, kao i unaprijedjenje administrativnih kapaciteta, kako bi se mogao uspostaviti adekvatan metrološki sistem u Crnoj Gori.

Ostvaren je određeni napredak u oblasti nadzora tržišta. Zakon u koji je integrisana Opšta direktiva o bezbjednosti proizvoda usvojen je u julu 2008. Međutim, tek treba verifikovati njegovu uskladenost sa *acquis-em*. Još nisu usvojeni podzakonski akti, uključujući akt o razmjeni informacija o opasnim proizvodima između crnogorskih institucija, kao i između Crne Gore i EU (RAPEX). Administrativni kapaciteti Tržišne inspekcije i drugih službi ovlašćenih za sprovednje nadzora nad tržištem treba nadalje razvijati, zajedno sa koordinacijom i međusobnom saradnjom između ovih službi. U tom kontekstu, jedan od njih je razvoj strategije monitoringa tržišta.

U oblasti zaštite potrošača, ostvaren je napredak u formi usvajanja Nacionalne

strategije za zaštitu potrošača u aprilu 2008. Nacionalni program za zaštitu potrošača (NCP) predstavlja sveobuhvatan okvir za integrisanu politiku zaštite potrošača za naredne dvije godine. Akcioni plan, koji je integralni dio NCP-a, identifikuje posebne aktivnosti za implementaciju politike zaštite potrošača. U toku je proces izbora članova Arbitražnog odbora, koji će biti zadužen za vansudsko poravnanje.

Generalno, pripreme u oblasti slobodnog kretanja roba su skromno napredovale. Potrebno je da Crna Gora ojača svoje institucionalne i administrativne kapacitete, poboljša saradnju između relevantnih državnih institucija i uskladi horizontalni zakonski okvir sa zakonodavstvom Zajednice. Takođe su potrebni dodatni naponi kako bi se otpočelo sa preuzimanjem odredbi Acquis-a koje se odnose na proizvode i njihovo integrisanje u crnogorsko zakonodavstvo.

4.1.2. Kretanje ljudi, usluga i pravo osnivanja preduzeća

Ostvaren je određeni napredak u oblasti kretanja ljudi i pristupa tržištu rada. Zakon o zapošljavanju i radu stranaca je usvojen u martu 2008. godine i primjenjivaće se od 1. januara 2009. Zakon predviđa da je izdavanje privremene boravišne dozvole u svrhu zapošljavanja uslovljeno prethodnim izdavanjem radne dozvole za strance. U zakonu se takođe propisuju uslovi za pružaoce prekograničnih usluga, transfere unutar kompanije, poslovne posjetioce i pružaoce ugovornih usluga. Procedura za uspostavljanje kvota za Zakon o zapošljavanju i radu stranaca će biti propisana u Zakonu o strancima, koji je trenutno u Skupštinskoj proceduri. Preduzeti su neki početni koraci u oblasti priznavanja stručnih kvalifikacija sa utvrđivanjem Nacrta zakona o priznavanju i vrednovanju obrazovnih isprava od strane Vlade. Nastavlja se koordinacija sistema socijalne zaštite. Potpisani su bilateralni sporazumi sa Mađarskom i Luksemburgom.

Značajan napredak postignut je u oblasti slobodnog kretanja usluga, koje je dalje liberalizovano u okviru tekućih pregovora za pristupanje Svjetskoj Trgovinskoj Organizaciji (STO).

Pomaci su zabilježeni u finansijskom sektoru. Novi Zakon o bankama je usvojen u martu 2008, i pruža zakonsku osnovu za postepeni prelazak na Basel II, ali još nije u potpunosti uskladjen sa acquis-em. Odluka o adekvatnosti bankovnog kapitala, u skladu sa novim Zakonom o bankama, je uvela kapitalne zahtjeve u pogledu tržišta, operativnih i drugih rizika. Potrebni su dalji naponi kako bi se postigla usaglašenost sa Direktivom o kapitalnim zahtjevima (posebno u pogledu naprednih pristupa) i sa drugim međunarodnim standardima, na primjer o neovlašćenom sticanju kvalifikovanog učešća u bankovnom kapitalu, korporativnom upravljanju, unutrašnjim kontrolama banaka i sprovođenju ovlašćenja. Nakon uvođenja nove organizacione strukture Odjeljenja za superviziju banaka Centralne banke Crne Gore, treba dalje ojačati kapacitete nadzora, sa fokusom na superviziji zasnovanoj na riziku, konsolidovanom nadzoru i međusektorskoj i međunarodnoj saradnji.

Institucionalni okvir za nadzor nebankarskog finansijskog sektora je takođe

unaprijeđen. Agencija za nadzor osiguranja je počela sa radom u januaru 2008. Trenutno je u Agenciji zaposleno samo pet službenika, dok Savjet Agencije obavlja svoje aktivnosti na honorarnoj osnovi, kako je utvrđeno zakonom. Prioritet Agencije je da harmonizuje operacije postojećeg osiguravajućih i posredničkih društava, i takođe aktivnosti posrednika osiguranja i drugih servisa u oblasti osiguranja po novim zakonskim propisima koji su stupili na snagu 1. januara 2008.

Nadalje, na osnovu Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima, Crna Gora je usvojila nekoliko podzakonskih akata, kao što su pravila o izdavanju radnih dozvola organizacijama koje upravljaju dobrovoljnim penzionim fondovima, o izdavanju dozvola za osnivanje dobrovoljnih penzionih fondova, kao i pravila o računovodstvenim poenima dobrovoljnih penzionih fondova i pretvaranju plaćenih doprinosa u računovodstvene poene, a koje su stupile na snagu u oktobru 2007.

U oblasti prava na osnivanje, u oktobru 2007. godine Vlada je usvojila Program za eliminisanje barijera za razvoj preduzetništva u Crnoj Gori. Ad hoc Savjet, kojim predsjedava Predsjednik Vlade, je zadužen za strateško upravljanje programom, putem godišnjih operativnih planova. U 2008. godini utvrđeni su sljedeći prioriteti: registracija privrednih društava, izdavanje dozvola za obavljanje djelatnosti, stečaj privrednih društava, registracija nekretnina, planiranje, urbanističko planiranje i izgradnja zgrada, porezi, uvoz/izvoz i tržište rada. Zakon o prostornom planiranju i izgradnji, usvojen u julu 2008, predviđa da građevinske dozvole treba da budu izdate u roku od 15 dana, dok novi Zakon o unutrašnjoj trgovini ukida dozvole za trgovačka preduzeća. Međutim, pojednostavljene procedure za osnivanje preduzeća, koje bi se sastojale od objedinjavanja naplate svih poreza i doprinosa kod jednog organa, još se ne primjenjuju. Zahtjevi i troškovi pri dobijanju dozvola još variraju zavisno od opštine, što produžava trajanje procedura.

Ostvaren je određeni zakonodavni napredak usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama zakona o privrednim društvima u decembru 2007. Eliminisanje su nepreciznosti i praznine u zakonu, što je omogućilo dalje usaglašavanje sa prvom, drugom, trećom, šestom, jedanaestom i dvanaestom direktivom o privrednom pravu. Izmjene zakona su takođe povećale zaštitu manjinskih akcionara, propisujući da imaju isti tretman kao i lokalni operateri za strane kompanije i njihove ogranke na teritoriji Crne Gore.

Generalno, pripreme Crne Gore u oblasti kretanja ljudi i usluga, prava na osnivanje preduzeća i privrednog prava su dalje napredovale.

4.1.3. Slobodno kretanje kapitala

Ostvaren je napredak u oblasti slobodnog kretanja kapitala. S ciljem pristupanja Svjetskoj Trgovinskoj Organizaciji, Crna Gora je izvršila izmjene i dopune svojih zakona u oblastima stranih tekućih i kapitalnih operacija, opoziva zaštitnih mjera tamo gdje ne postoji reciprocitet u tekućim i kapitalnim transakcijama koji bi mogao dovesti do poremećaja monetarnih ili finansijskih uslova u zemlji. Iako su strani investitori

slobodni, u principu, da investiraju i vrše transfer finansijskih i drugih sredstava, crnogorsko zakonodavstvo takođe sadrži izvjesne izuzetke od tog pravila. Izuzev ograničenja za proizvodnju i trgovinu oružjem i municijom i za aktivnosti vezane za "nacionalne parkove", aktivnosti stranih investitora u pograničnim područjima su podložne njihovom učešću u zajedničkim poduhvatima sa lokalnim operaterima, sa učešćem u kapitalu koje ne prelazi 49%. Zakon o premjeru državnog zemljišta i katastru je usvojen 2007. godine. On pruža zakonsku osnovu za utvrđivanje obima aktivnosti povezanih sa razvojem postupka premjera državnog zemljišta i registra u Crnoj Gori. Skupština je vratila Zakon o svojinskim odnosima na javnu raspravu.

U oblasti platnog sistema, Skupština još nije usvojila novi zakon o platnom prometu, koji reguliše transfere sredstava, među-bankovna poravnanja transfera, izdavanje elektronskih sredstava plaćanja i uspostavljanje i kontrolu operacija plaćanja.

U novembru 2007. godine usvojen je novi Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorizma, koji je u skladu sa *acquis-em*. Zakon i podzakonski propisi za implementaciju stvaraju čvrst osnov za implementaciju SSP-a, obuhvatajući širenje i jačanje Uprave za sprječavanje pranja novca u oblastima kao što su kontrola institucija koji podnose izvještaje, informacione tehnologije i unos podataka.

Generalno, zabilježen je odredjeni napredak u oblasti slobodnog kretanja kapitala, posebno na zakonodavnom planu.

4.1.4. Carine i oporezivanje

Tokom izvještajnog perioda ostvaren je dobar napredak u oblasti carina. Crnogorsko carinsko zakonodavstvo, koje je već uveliko usklađeno sa *acquis-em*, je nadalje unaprijeđeno. Izmjenama zakona o carinama uvodi se status ovlaštenog ekonomskog operatera i pojednostavljaju carinske procedure, uključujući carinske agente stranaca i odložena plaćanja. Uredba o harmonizaciji Carinske tarifne nomenklature za 2008. godinu je uskladila nacionalne carinske tarife sa EU Kombinovanom nomenklaturom i implementirala trgovinske odredbe iz Privremenog sporazuma. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o administrativnim taksama, iako zadovoljava zahtjeve Člana VIII GATT-a, nije u potpunosti ukinuo naknade povezane sa carinom kako je predviđeno SSP-om i *acquis-em*. Novom Uredbom o kršenju prava intelektualne svojine je usaglašen krajnji rok za prestanak akcija pod TRIPS-om. Počevši od 1. januara 2008. godine zatvorene su sve *duty-free* prodavnice na kopnenim granicama.

U vezi sa administrativnim kapacitetima, Uprava carina je pripremila praktični vodič za primjenu pravila o trgovinskim olakšicama u okviru SSP-a i CEFTA Sporazuma. U oktobru 2007, zaključen je Sporazum o međusobnoj pomoći u carinskim pitanjima sa Slovenijom. Tri četvrtine carinskog osoblja su prošle kroz osnovnu obuku. Organizovana je dalja obuka o pravilima porijekla, procjeni uvezenih roba i zaštite IPR (prava intelektualne svojine) i za carinske službenike i za preduzeća. Uprava carina trenutno zapošljava 520 službenika, od 669 planiranih mjesta; zapošljavanje i zadržavanje zaposlenih je nanovo postalo problem. Ipak, Uprava carina je nastavila sa

poboljšanjem svog kapaciteta naplate i naplatila 22.9% više carinskih dažbina, PDV-a, akciza i drugih dažbina tokom prvih osam mjeseci 2008. godine, što čini 65.7% cjelokupnog budžetskog prihoda.

Generalno, crnogorski carinski zakonski propisi su u velikoj mjeri usaglašeni sa *acquis-em*. Međutim, usaglašavanje je i dalje neophodno, posebno u oblasti porijekla, tranzitnih procedura i vrijednosti. Šta više, carinske naknade moraju biti usklađene sa Privremenim Sporazumom. Treba ojačati administrativni kapacitet Uprave carina, što uključuje nastavak implementacije Poslovne strategije, kako bi se osiguralo djelotvorno sprovođenje zakonskih propisa.

Ostvaren je određeni napredak u oblasti oporezivanja. U slučaju direktnog oporezivanja, u junu 2008. godine, preduzete su prve zakonodavne mjere u cilju usaglašavanja sa EU zakonodavstvom, u obliku Izmjena i dopuna zakona o porezu na korporativnu dobit i usvajanja podzakonskih akata na osnovu Zakona o porezu na lični dohodak. Zabilježena su stalna poboljšanja u oblasti indirektnog oporezivanja. Izmjene i dopune zakona o PDV-u povećale su nivo uskladenosti propisa o polovnim motornim vozilima i povraćaju PDV-a u putničkom saobraćaju. Uvedene su manje stope na kompjutersku opremu i usluge u marinama, koje nisu u skladu sa *acquis-em*.

Kako bi se poboljšao kapacitet Poreske uprave, stvoreno je odjeljenje unutrašnje revizije koje vrši nadzor nad radom zaposlenih i jednoobrazne primjene procedura. Kao dio akcionog plana za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, Poreska uprava je zaključila sporazume o saradnji sa Upravom policije i Upravom za sprječavanje pranja novca, poslovnim udruženjima i sindikatima. Takođe, usvojen je Etički kodeks. Intenzivirana je razmjena poreskih informacija sa Srbijom, Bosnom i Hercegovinom, Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom i Mađarskom. Uredba o fiskalnim kasama i evidentiranje prodaje roba bi trebalo da unaprijedi naplatu PDV-a u maloprodaji. Pružanje informacija poreskim obveznicima unaprijeđeno je posredstvom poreskog biltena i elektronskih medija. Ipak, sa 618 od planiranog broja od 744 službenika, glavna potreba Poreske uprave je dodatno i dugoročno zapošljavanje, a takođe i obuka. U poređenju sa prvih osam mjeseci prethodne godine, Poreska uprava je naplatila 29% više poreza i doprinosa. Posmatrano samo za poreze, ova brojka je čak i viša: 31.5%.

Generalno, unaprijeđena je uskladenost poreskih propisa sa *acquis-em*. Dobar napredak je ostvaren u modernizaciji Poreske uprave. Međutim, potrebno je dalje usaglašavanje, posebno u pogledu akciznih pravila, nultih i smanjenih stopa PDV-a i direktnog oporezivanja. Potrebni su dalji naponi kako bi se obezbijedio adekvatan kadar i obuka, i da bi se unaprijedila naplata i kontrola poreza, uključujući efikasnu primjenu sistema analize rizika i automatizacije. Borba protiv korupcije i naponi da se smanji nivo sive ekonomija su i dalje prioritet.

4.1.5. Konkurentnost

Ostvaren je određeni napredak u oblasti anti-monopolske politike. Zakon o

izmjenama i dopunama zakona o zaštiti konkurencije je omogućio Vladi da u novembru 2007. godine osnuje Agenciju za zaštitu konkurencije. Stručnjaci iz Odjeljenja za zaštitu konkurencije u Ministarstvu za ekonomski razvoj su prebačeni u novu Agenciju, koja trenutno broji šest zaposlenih. Za zaposlene je ograničavan veliki broj obuka i studijskih posjeta. Operativna nezavisnost Agencije tek treba da bude uspostavljena. Vlada je usvojila Strategiju politike konkurentnosti u junu 2008. godine.

U oblasti državne pomoći, zabilježen je određeni napredak. Efikasan i sveobuhvatan sistem ex-ante kontrole još nije uspostavljen. Opšti Zakon o kontroli državne pomoći je stupio na snagu u maju 2007. godine. Podzakonski akti o kriterijumima, namjeni i uslovima za odobravanje državne pomoći i metodama i procedurama za kontrolu i podnošenje izvještaja usvojeni su u prvoj polovini 2008.

Sedmočlana Komisija za kontrolu državne pomoći je osnovana u novembru 2007. Ona je ovlašćena da odobri davanje državne pomoći, da naredi povrat nezakonite državne pomoći i da izvede ex-post nadzor. Komisija za kontrolu državne pomoći i Odjeljenje za državnu pomoć, koje obavlja administrativne i tehničke zadatke za Komisiju, unaprijedili su svoje kapacitete kroz niz obuka. U junu 2008. godine Komisija za kontrolu državne pomoći usvojila je Godišnji izvještaj o kontroli državne pomoći, prvi ove vrste u Crnoj Gori.

Generalno, ostvaren je određeni napredak. Osnovane su Agencija za zaštitu konkurencije i Komisija za kontrolu državne pomoći, i potrebno je osigurati njihovu funkcionalnu nezavisnost. Potrebno je dalje jačanje okvira državne pomoći i unaprijeđenje kapaciteta Odjeljenja za državnu pomoć.

4.1.6. Javne nabavke

Ostvaren je napredak u sistemu javnih nabavki. Unaprijeđena je konkurentna strana tržišta javnih nabavki, a odsustvo bilo kakvih pravila za povlašćeni tretman predstavlja pozitivan faktor. Udio ovog sektora u crnogorskoj ekonomiji je tokom 2007. godine porastao na 18.92% BDP-a.

Zakon o javnim nabavkama usvojen u julu 2006. godine predstavlja dobru polaznu tačku i velikim dijelom je usaglašen sa glavnim principima EU sistema za javne nabavke. Međutim, još uvijek postoji nekoliko oblasti koje nisu usaglašene sa relevantnim EZ direktivama i/ili sa međunarodnom dobrom praksom, kao što je slučaj kod opsega komunalnih usluga.

Administrativni zadaci Direkcije za javne nabavke (PPA) odvojeni su od pregleda pritužbi koji sprovodi Komisija za kontrolu postupka javnih nabavki (PPC), na taj način se smanjuje rizik od potencijalnog konflikta interesa. Informacije se stavljaju na raspolaganje svim nosiocima aktivnosti i zainteresovanim putem objavljivanja tendera i odluka o izboru na web sajtu Direkcije. Još uvijek nije razvijen elektronski sistem javnih nabavki.

Organizovan je veliki broj obuka i studijskih posjeta za osoblje Direkcije i Komisije, ali se Direkcija još nalazi u početnoj fazi razvoja i nema dovoljan broj zaposlenih.

Nastavljen je napredak u oblasti javnih nabavki. Međutim, moraju se intenzivirati naponi da se unaprijede transparentnost i odgovornost, kao i da se unaprijedi nivo uskladenosti propisa iz ove oblasti sa *acquis-em*, uključujući koncesije i javno-privatna partnerstva, kao i izgradnju i jačanje administrativnih kapaciteta uključenih u postupak javne nabavke. Sprovođenje propisa će zavisiti od raspoloživosti centralnih institucionalnih resursa za efikasnu podršku i monitoring javnih nabavki.

4.1.7. Prava intelektualne svojine

Ostvaren je napredak u oblasti prava intelektualne i industrijske svojine (IPR). Zakon o zaštiti prava intelektualne svojine Državne zajednice će se i dalje primjenjivati u Crnoj Gori sve dok se ne usvoji odgovarajući zakonodavni okvir. Izmjene i dopune zakona o administrativnim taksama, koji takodje obuhvata i oblast intelektualne svojine, usvojen je u aprilu 2008. Imajući u vidu prijem Crne Gore u Svjetsku trgovinsku organizaciju, Skupština je, u julu 2008.g., usvojila Zakon o oznakama geografskog porijekla. Vlada je takodje utvrdila Nacrt zakona o patentima.

Crnogorski Zavod za intelektualnu svojinu (IPO) je zvanično otvoren 28. maja 2008. Trenutno zapošljava 10 od 22 planirana zaposlena i već ima postavljenu osnovu za formalizaciju saradnje sa drugim zavodima u regionu. Pravilnik o priznavanju prava na intelektualnu svojinu je usvojen u septembru 2007. Prema ovom Pravilniku, sva prava registrovana kod Zavoda za intelektualnu svojinu Zajednice ili Kancelarije za intelektualnu svojinu Srbije i sve prijave koje su u obradi, a koje su podnesene kod ove institucije prije 28. maja 2008. godine, primjenjive su u Crnoj Gori. Sve prijave za prava intelektualne svojine u Srbiji podnesene nakon tog datuma će morati biti nanovo podnesene u Crnoj Gori u roku od šest mjeseci, kako ne bi izgubile stečeni prioritet.

U pogledu sprovođenja, potrebno je dalje jačanje administrativnih kapaciteta novoosnovanog Zavoda. IPR tržišni inspektori, policijski službenici, carinski službenici i zaposleni Ministarstva za ekonomski razvoj su pohađali veliki broj seminara za obuku o zaštiti intelektualne svojine i falsifikovanju. Krajem 2007. godine, Uprava carina je potpisala Pismo o namjerama za prihvatanje SECURE standarda (standarda koje će carina koristiti radi jednoobraznog sprovođenja prava), koje je usvojila Svjetska carinska organizacija (WCO) u cilju efikasnije zaštite prava na intelektualnu svojinu od strane carinskih organa.

Od 2002. godine, sudije Privrednog suda u Podgorici uzimaju učešće u relevantnim seminarima koji se organizuju i u Crnoj Gori i u inostranstvu (USA, Bugarska, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Italija i Srbija).

Broj predmeta o kršenju prava intelektualne svojine pred crnogorskim sudovima je povećan, sa samo nekoliko (do 5 godišnje) na 44 u 2007. Prosječno vrijeme rješavanje

slučaja je oko šest mjeseci.

Generalno, potrebno je napraviti dalji napredak u zaštiti prava intelektualne svojine, posebno u pogledu još uvijek ograničenih institucionalnih i izvršnih kapaciteta i niskog nivoa svijesti javnosti.

4.1.8. Zapošljavanje i socijalna politika

U oblasti politike zapošljavanja, zabilježeno je dalje smanjenje stope nezaposlenosti. Strukturna nezaposlenost, nejednaka regionalna zaposlenost i neprijavljeni rad i dalje predstavljaju probleme. Proces usklađivanja i ažuriranja instrumenata za analizu tržišta rada na kojem rade Zavod za zapošljavanje i Nacionalni zavod za statistiku (MONSTAT) je u toku. Ipak, još postoji potreba da se bliže definišu odgovornosti koje dijele dvije institucije.

Nacionalna strategija zapošljavanja i razvoja kadrova, koja obuhvata period 2008-2011, kao i Akcioni plan za njeno sprovođenje za period 2008-2009 su usvojeni. Uz to, objavljena je i Bijela knjiga o razvoju kadrova u Crnoj Gori do 2017. godine. Međutim, kapacitet Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja treba i dalje da se unaprijeđuje u oblasti koordinacije i upravljanja implementacijom gorepomenutih strategija i akcionih planova.

U oblasti socijalnih politika, ostvaren je napredak u pravnom okviru, a odnosi se na Zakon o radu. Zakon o radu usvojen je u julu 2008. Zakon definiše pojedinačni i kolektivni ugovor i u privatnom i u javnom sektoru, zadržava postojeći nivo iznosa otpremnina koji iznosi šest prosječnih plata i zadržava broj od 365 dana za porodiljsko odsustvo. Zakon o mirnom rješavanju radnih sporova usvojen je u decembru 2007. Zakon uvodi rješavanje radnih sporova van sudova prvi put u Crnoj Gori. Sada treba da se osnuje Agencija zadužena za primjenu Zakona .

Značajni amandmani na postojeće zakone i blagovremeno usvajanje neophodnih podzakonskih akata potrebni su da bi se zakonodavstvo o zaštiti i zdravlju na radu nadalje uskladilo sa *acquis-em*. Administrativni kapaciteti Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja i njegovog odjeljenja za inspeksijske poslove još nisu dovoljno snažni, a osnivanje agencije zadužene za zaštitu na radu treba da se ubrza.

Postigunt je odredjeni napredak u oblasti tripartitnog socijalnog dijaloga. Socijalni savjet formiran je u junu 2008. godine na osnovu zakona usvojenog 2007. g. Savjet je nadležan za oblast radnih odnosa i za cilj ima vođenje dijaloga po pitanjima koja su bitna za poboljšanje ekonomskog i socijalnog položaja zaposlenih i poslodavaca. Od Savjeta se takođe očekuje da stimuliše upotrebu postupka mirnog rješavanje kolektivnih radnih sporova. Savjet se sastoji od 11 predstavnika Vlade, 11 predstavnika ovlašćenih sindikata i 11 predstavnika unija poslodavaca (Crnogorska unija poslodavaca). Ipak, pitanje bipartitnog socijalnog dijaloga ostaje nerješeno. Svi radnici, osim zaposlenih u javnoj upravi, imaju pravo na kolektivne pregovore. S obzirom da zaposleni u javnoj upravi takođe nemaju pravo na štrajk, uloga sindikata u

javnoj upravi može se smatrati veoma ograničenom.

U oblasti socijalne inkluzije, usvojena je Strategija manjinske politike. Strategija za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti za period 2007-2011 ponovo se fokusirala na četiri polja (zdravstvo, obrazovanje, socijalna zaštita i zapošljavanje). Preduzeti su koraci za formiranje koordinacione jedinice za sprovođenje strategije. Ipak, i dalje se bilježi nedovoljan stepen zajedničke analize i saradnje među relevantnim nosiocima aktivnosti, a koji su zaduženi za podsticanje sprovođenja politika socijalne inkluzije.

U oblasti socijalne zaštite, u novembru 2007. godine, Vlada je usvojila Strategiju razvoja socijalne i dječje zaštite, Strategiju razvoja socijalne zaštite starih i Strategiju inkluzije lica sa posebnim potrebama u Crnoj Gori. Sve tri strategije obuhvataju period od 2008-2012. Međutim, sprovođenje strategija je slabo.

U oblasti jednakosti između žena i muškaraca, usvojen je Akcioni plan za rodnu ravnopravnost za period od 2008-2012, koji utvrđuje mjere u osam oblasti. Mali napredak ostvaren je u oblasti politike javnog zdravlja. Vlada je započela sa racionalizacijom sektora javnog zdravlja, smanjujući broj zaposlenih i ograničavajući besplatan smještaj za preostalo osoblje. Međutim, kapacitet zdravstvenog sistema još ne ispunjava potrebe stanovništva, a budžetski okvir ne uspijeva da ispuni sve potrebe. Štrajk zdravstvenih radnika usporio je dalje reforme. Utvrđen je jedan broj zakona, čime je ostvaren napredak u procesu usklađivanja sa zdravstvenim zakonodavstvom EU, npr. propisi u oblasti kvaliteta krvi i sigurnosti, kontrole duvana i izvještavanju o zaraznim bolestima. Ovi propisi tek treba da se implementiraju.

4.1.9. Obrazovanje i istraživanje

U oblasti pristupa obrazovanju, osnovnom i srednjem, stopa upisa je još uvijek na visokom nivou. Oko 20000 studenata studira na Univerzitetu CG, 1600 na privatnom Univerzitetu Mediteran i 988 na pet novih privatnih fakulteta (Pravni fakultet, Fakultet za međunarodnu ekonomiju, finansije i biznis, Fakultet za državne i evropske studije u Podgorici, Fakultet za poslovni menadžment u Baru i Visoka škola sestrinstva u Herceg Novom). Ukupno 14.760 studenata, ili 82% od ukupno upisanih na prvu godinu studija 2006/07 upisalo je drugu godinu studija.

Usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama zakona o opštem obrazovanju i vaspitanju. Izmjene obezbjeđuju obrazovne programe koji za cilj imaju obrazovanje manjina, osnivanje osnovnih škola od strane stranih državljana i procedura biranja direktora škola. Zakon o priznavanju i vrednovanju obrazovnih isprava usvojen je u januaru 2008. Vlada je usvojila Strategiju inkluzivnog obrazovanja za period 2008-2016 i Strategiju građanskog obrazovanja u osnovnim i srednjima školama za period 2007-2010.

Preduzeti su dalji koraci na unaprijeđenju sistema osiguravanja kvaliteta. Organ odgovoran za osiguravanje kvaliteta je Nacionalni savjet za visoko obrazovanje. Svaki

fakultet pojedinačno je odgovoran za stalno nadgledanje osiguravanja kvaliteta. U decembru 2007, Univerzitet Crne Gore prošao je proces reakreditacije u skladu sa smjernicama za reakreditaciju institucija visokog obrazovanja i studijskih programa. Visoka škola sestrinstva je reakreditovana u junu 2008, a Univerzitet Mediteran je trenutno u procesu reakreditacije.

Preduzeti su dalji koraci kako bi se obezbjedila usklađenost sa ciljevima doživotnog obrazovanja i politikama zapošljavanja EU. Izrađena je strategija doživotnog obrazovanja u preduzetništvu zajedno sa akcionim planom za implementaciju.

U oblasti kulture, UNESCO Konvencija o zaštiti i promovisanju kulturne raznolikosti ratifikovana je u maju 2008. .

U oblasti istraživanja, u julu 2008. godine, Vlada je usvojila Strategiju razvoja naučnih i istraživačkih djelatnosti za period 2008-2010, koja određuje nauku i tehnologiju (N&T) kao prioritete i utvrđuje godišnji budžet za istraživačke djelatnosti, sa ciljem da se budžet postepeno povećava.

Crna Gora takođe aktivno razmatra kako da ojača svoje državne istraživačke kapacitete u smislu infrastrukture za istraživačke djelatnosti, razvoja kadrova i reformi finansiranja državnih projekata vezanih za istraživačke djelatnosti.

Međunarodna saradnja se poboljšava. Bilateralni sporazum o nauci i tehnologiji zaključen je sa Slovenijom 03.07.2008., a pripremaju se i sporazumi sa drugim zemljama (Albanija, Hrvatska, Grčka i Srbija). Memorandum o razumjevanju putem kojeg se Crna Gora pridružuje Sedmom okvirnom programu za istraživanje Evropske komisije (FP7), potpisan je u Briselu 25.01.2007., a na snagu je stupio 01.01.2008. Mjere za implementaciju su preduzete na vrijeme (utvrđivanje državnih kontakata, odnosa sa Upravnim odborom Zajedničkog istraživačkog centra i imenovanje posmatrača u Programskom odboru i drugim istraživačkim grupama). Učešće u FP7 poboljšano je u odnosu na FP6.

Reforma statističkog sistema u oblasti nauke i istraživanja i usklađivanja sa sistemom EU je u početnoj fazi. Ministarstvo obrazovanja sprovodi predmetne aktivnosti u saradnji sa MONSTAT-om.

Ukupno, ima napretka u jačanju zakonskog okvira i sistemu osiguravanja kvaliteta obrazovanja. Potreban je dalji napredak u oblasti implementacije sveobuhvatne politike doživotnog obrazovanja. Dobar napredak je ostvaren u oblasti istraživanja, posebno u odnosu na izradu strategije i regionalne i međunarodne saradnje, uključujući i saradnju sa EU.

4.1.10. Pitanja vezana za STO

Proces pristupanja Crne Gore Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO) u posljednjoj je fazi. Napredak je ostvaren i na multilateralnom i na bilateralnom nivou, uključujući

i sporazum koji je potpisan 15.04.2008. godine sa EK. Ostvareno je dalje usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa propisima STO-a u cilju finalizacije pregovora prije kraja 2008.

4.2. Sektorske politike

4.2.1. Industrija i MSP

Napredak u oblasti politike razvoja malih i srednjih preduzeća se nastavlja.

Crna Gora je posvećena primjeni Evropske povelje za mala preduzeća, i ostvarila je napredak u ovoj oblasti. Vlada je, 11.10.2007. godine, usvojila Nacionalnu strategiju za razvoj MSP za period 2007-2010, a sačinjen je i program za eliminisanje barijera u preduzetničkom razvoju. U aprilu 2008, usvojen je prvi godišnji operativni plan i formiran je Savjet za eliminisanje barijera u poslovnom okruženju, a započelo se i sa namjenskim MSP portalom, koji će u budućnosti postati interaktivan.

Napredak u oblasti industrijske politike je ograničen. Sektorska analiza uticaja proizvodne industrije na makroekonomsku situaciju u Crnoj Gori je završena, ali je proces izrade sveukupne crnogorske razvojne strategije u početnoj fazi.

Novi Zakon o bankama koji je usvojen u februaru 2008. godine omogućio je Centralnoj banci da usvoji odluku o uslugama kreditnih garancija, obezbjeđujući pravnu osnovu i smjernice za uspostavljanje i funkcionisanje kreditnog garantnog fonda (KGF), koji još nije operativan.

Takođe, preduzete su praktične mjere za poboljšanje izvoznog potencijala MSP u obliku kreditne linije pod nazivom "Podsticanje izvoza" i "Grant šeme za refundaciju troškova" .

Vlada je usvojila Strategiju za doživotno učenje o preduzetništvu za period 2008-2013 i akcioni plan za period 2008-2009. Ovim dokumentom se predviđa uvođenje učenja o preduzetništvu kao ključne vještine u osnovnim i srednjim školama za školsku 2009/2010 godinu.

Crna Gora se, 03.03.2008. godine, pridružila pod-programu preduzetništva i inovacije u okviru EU Programa za konkurentnost i inovacije, i učestvovala u Evropskoj preduzetničkoj mreži. Mreža od devet biznis centara funkcioniše u Crnoj Gori. Biznis inkubator u Podgorici nije još funkcionalan i nije ostvaren nikakav napredak u politici klastera.

Primjena principa „ćutanje-je-pristanak”, u kombinaciji sa mogućnošću on-line aplikacija pomoglo bi unaprijeđenju poslovnog okruženja. Takođe je neophodno sistematsko uvođenje analize regulatornog uticaja.

Ukupno, zabilježen je napredak u oblasti politike razvoja MSP-a, ali su potrebni dalji

napori u harmonizaciji i ubrzavanju izdavanja dozvola, uklanjanju biznis barijera i implementaciji mjera za industrijsku politiku (KGF, inkubatori i klasteri).

4.2.2. Poljoprivreda i ribarstvo

Ostvaren je dobar napredak u oblasti poljoprivredne politike i politike ruralnog razvoja. Vlada je u septembru 2008. godine usvojila Nacrt zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju, kao i Nacionalni program za proizvodnju hrane i ruralni razvoj za period 2009-2013. godina. Osim toga, budžetska izdvajanja za poljoprivredu i ruralni razvoj povećana su za 25% u odnosu na 2007. godinu.

U skladu sa strategijom razvoja proizvodnje hrane i ruralnih područja, poljoprivredna politika je i dalje postepeno reformisana i usklađivana sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom (CAP). Posebno se ističe to što su, umjesto pomoći poljoprivrednicima za nabavku repromaterijala, uvedena direktna plaćanja po hektaru obradivog zemljišta; izvršena su plaćanja po grlu stoke za 4.400 korisnika; nekoliko hiljada korisnika dobilo je neku vrstu podrške (za kupovinu kvalitetnog sjemena i sadnica, modernizaciju staklenika, direktna podrška uzgajivačima sjemenskog krompira i duvana, itd.); takođe su registrovani prvi proizvođači u registru poljoprivrednih proizvođača organske hrane.

Usvojen je program očuvanja i održivog korišćenja genetskih resursa, kao i akcioni plan za njegovo sprovođenje. Primjenjuje se Zakon o identifikaciji i registraciji životinja, uporedo sa registrovanjem poljoprivrednih domaćinstava koja se bave stočarstvom.

Nastavljeno je sa pružanjem podrške za izgradnju seoske infrastrukture, uključujući izgradnju puteva i vodovoda. Uprkos jakoj suši, u proizvodnji je bilo određenih pozitivnih rezultata, pa je tako izvoz povrća i nekih vrsta voća skoro udvostručen, a pozitivni rezultati su zabilježeni i u proizvodnji i prodaji mlijeka i žive stoke.

Skupština je u julu 2008. godine usvojila Zakon o geografskim oznakama porijekla, koji predviđa da će Zavod za intelektualnu svojinu Crne Gore upravljati postupkom pravne zaštite geografskih oznaka porijekla.

Crna Gora je pristupila jednom broju međunarodnih organizacija, između ostalog i Organizaciji UN za hranu i poljoprivredu (FAO). U toku je postupak za učlanjivanje u Međunarodnu uniju za zaštitu novih biljnih sorti (UPOV).

Osnovane su dvije savjetodavne službe koje se bave selekcijom stočnih grla i biljnom proizvodnjom.

Ostvaren je odredjeni napredak u usklađivanju propisa iz oblasti bezbjednosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike, usvajanjem zakona o bezbjednosti hrane, reproduktivnom materijalu i šumskom drveću, zaštiti biljnih sorti, genetski modifikovanim organizmima i zdravlju životinja. Crna Gora je došla do finalne faze

pristupanja Međunarodnoj uniji za zaštitu novih biljnih sorti (UPOV). Objavljeni su takođe implementirajući propisi o identifikaciji i registraciji goveda i registraciji njihovog kretanja. Nije, međutim, dokumentovana njihova usklađenost sa *acquis* EU, niti postoje dokumenti o tome koliko pravilno se oni primjenjuju. Identifikacija goveda je završena, dok je identifikacija ovaca i koza još u toku.

Osnovana je veterinarska uprava i veterinarska dijagnostička laboratorija. Jedini faktor koji ograničava izvoz mesa iz Crne Gore je trenutni nedostatak odobrenih pogona (sa licencom za izvoz u zemlje EU).

Nacionalni strateški plan za sektor ribarstva je u posljednjoj fazi izrade, a njim će se postaviti ciljevi razvoja akvakulture (uzgoja vodenih organizama) i morskog ribarstva, uključujući naučno procjenjivanje stanja ribljeg fonda.

Crna Gora aktivno učestvuje u značajnim međunarodnim tijelima iz oblasti ribarstva, kao što je Generalna komisija za ribarstvo Mediterana (GFCM) i Naučna saradnja i potpora razvoju odgovornog ribarstva u Jadranskom moru (AdriaMed). Usvojen je zakon o slatkovodnom ribarstvu, ali zakon o morskome ribarstvu još uvijek nije završen.

Uopšteno govoreći, može se reći da je ostvaren dobar napredak u reformi zakonskih propisa, čiju primjenu treba poboljšati, a takođe je potrebno uspostaviti objedinjen sistem za bezbjednost hrane.

4.2.3. Životna sredina

Skupština je usvojila Nacionalni plan upotrebe državnog zemljišta kojim se opštinama obezbjeđuje preuzimanje zadatka urbanog planiranja, za koji je sprovedena pilot strateška procjena životne sredine. Razvoj infrastrukture predviđen ovim planom zahtijeva dužnu pažnju da bi se izbjegao suprotan uticaj na životnu sredinu.

Napredak je ostvaren u oblasti horizontalnog zakonodavstva. Zakoni i strateške procjene uticaja na životnu sredinu stupili su na snagu. Usvojeni su propisi u oblasti implementacije procjene životne sredine. Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine, je po Kjoto protokolu, prepoznato je kao državno tijelo nadležno za projekte koji se tiču izrade Mehanizama čistog razvoja (MČR). Napreduje se u pripremama Crne Gore za pristupanje Espoo i Aarhus Konvencijama. Sprovođenje i primjena zakonodavstva i dalje predstavljaju značajni izazov. Potrebni su dalji napori u ovom pogledu, pogotovo u saradnji sa lokalnim samoupravama.

U oblasti kvaliteta vazduha, zabilježen je ograničen napredak. Zakon o kvalitetu vazduha stupio je na snagu. Projekti faznog uvođenja potrošnje ozonskih supstanci, uključujući obuku tehničkog osoblja, su odobreni i njihova implementacija je u toku. Još se čeka na usvajanje zakonodavstva za implementaciju zakona vezanih za kvalitet vazduha. Sve u svemu, usklađivanje sa EU standardima u ovoj oblasti još je u ranoj fazi i potrebni su značajni napori da se osigura sprovođenje i primjena zakona.

Odredjeni napredak ostvaren je u oblasti upravljanja otpadom. Usvojen je Nacionalni plan za upravljanje otpadom za period 2008-2010. Sistem dozvola za uspostavljanje i sprovođenje odlaganja otpada i recikliranja stupio je na snagu. Započet je pilot projekat odvojenog sakupljanja određenih kategorija otpada u opštinama. Pripreme u ovoj oblasti su u ranoj fazi. Nivo usklađenosti sa EU standardima ostaje na niskom nivou, osim Okvirne direktive o otpadu i Direktive o opasnom otpadu. Izvještaj o praćenju sprovođenja i primjene zakona treba da se unaprijedi.

Zapažen je ograničen napredak u oblasti kvaliteta vode. Crna Gora je zemlja potpisnica Barselonske konvencije. Usvojeni su predmetni Zakon o moru, zajedno sa zakonodavstvom za implementaciju Zakona o vodama. Treba da se poboljša koordinacija između Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Ministarstva turizma i zaštite životne sredine. Pripreme u ovoj oblasti su u ranoj fazi. Nivo usklađenosti sa evropskim standardima je i dalje na niskom nivou. Potrebno je uložiti dodatne napore u oblasti implementacije i primjene zakona.

Zapažen je odredjeni napredak u oblasti zaštite prirode. U junu 2008. godine usvojen je Zakon o zaštiti prirode u koji su integrisane odredbe EU Direktive o staništima i divljim pticama. Potrebno je uložiti dodatne napore na podizanju nivoa svijesti u ovoj oblasti. Inspekcijske mjere i kazne još nisu usvojene. Pripreme u ovoj oblasti su u ranoj fazi. Nivo usklađenosti je poboljšán, ali sprovođenje i primjena zakona su i dalje izazov.

Zapažen je odredjeni napredak u oblasti kontrole industrijskog zagađenja (KIZ) i upravljanja rizikom. Zakon o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađivanja životne sredine stupio je na snagu. Uredbe za sprovođenje, uključujući inventar i KIZ instalacija i najboljih raspoloživih tehnika, stupile su na snagu. Postojeće instalacije moraju da se usklade sa zahtjevima KIZ do 2015. Pripreme u ovoj oblasti su u ranoj fazi. Nivo usklađenosti je poboljšán, ali sprovođenje i primjena zakona nastavljaju da budu izazov.

Zapažen je odredjeni napredak u oblasti hemikalija i genetski modifikovanih organizama (GMO). Usvojeni su zakoni o hemikalijama i genetski modifikovanim organizmima. Imenovane su nadležna tijela za GMO i formiran je Savjet za nacionalnu bio-bezbjednost sa ciljem da nadgleda sprovođenje zakonodavstva u ovoj oblasti. Zapažen je ograničeni napredak u oblasti nivoa usklađenosti sa evropskim standardima, ali sprovođenje i primjena zakona je i dalje slaba. Pripreme u ovim oblastima su u ranoj fazi.

Napredak nije zabilježen u oblasti smanjenja buke.

Ostvaren je napredak u oblasti šumarstva, sa usvajanjem nacionalne politike za upravljanje šumama i šumskim zemljištem.

Administrativni kapaciteti Ministarstva turizma i zaštite životne sredine (MTZZS) su i

dalje slabi. Potrebno je značajno poboljšanje u koordinaciji tijela uključenih u zaštitu životne sredine, a posebno onih uključenih u inspeksijske aktivnosti. Postupak osnivanja Agencije za zaštitu životne sredine je u toku. Nedostatak kapaciteta za sprovođenje zakona na lokalnom nivou i slaba koordinacija centralnih i lokalnih vlasti i dalje ograničavaju kapacitet za primjenu zakona.

Uopšteno govoreći, određeni napredak ostvaren je u oblasti usklađivanja sa evropskim standardima. Međutim potrebni su dalji naponi, pogotovo u dijelu sprovođenja i primjene zakona. Teba da se obrati posebna pažnja na jačanje administrativnih kapaciteta i na uspostavljanje efikasnih inspeksijskih službi. Treba učiniti dalje napore u podizanju nivoa svijesti o pitanjima zaštite životne sredine. Sve u svemu, zaštita životne sredine, pogotovo u obalskim područjima i nacionalnim parkovima, je uzrok za zabrinutost.

4.2.4. Politika transporta

U oblasti trans-evropske saobraćajne mreže Crna Gora nastavlja da aktivno učestvuje u sprovođenju Memoranduma o razumijevanju koji je potpisan 2004. godine, u vezi sa razvojem ključne regionalne saobraćajne mreže i u Saobraćajnom observatorijumu jugo-istočne Evrope (SEETO). Srednjeročni prioriteti koji su definisani u ažuriranom višegodišnjem planu za period 2008-2012 se implementiraju. Uz to, Strategija za razvoj saobraćaja za period 2008-2012 usklađena je sa postojećim planom za upotrebu zemljišta, a usvojena je u julu 2008. Ipak, potrebna je kontinuirana saradnja u okviru Saobraćajnog observatorijuma Jugoistočne Evrope, a mora se još poraditi na kvalitetu postojeće putne infrastrukture.

U oblasti drumskog saobraćaja, nakon što je Privremeni sporazum stupio na snagu, Crna Gora je preduzela neophodne korake kako bi se osigurao neograničen tranzit iz EU preko njene teritorije. Ipak, 15.06.2008. godine Crna Gora je uvela eko-taksu za sve putnike iz inostranstva, uključujući i one iz EU i za teretna vozila. Usklađenost eko-takse sa PS odredbama se razmatra.

Napredak počinje da se ostvaruje u usklađivanju zakonodavstva u poljima bezbjednosti na putevima i tehničkim i socijalnim uslovima. Priprema se niz zakona u ovim oblastima, ali treba da se ubrza njihova finalizacija. Novousvojeno zakonodavstvo mora da se sprovodi. Zakon o ratifikaciji Sporazuma o povremenom međunarodnom prevozu putnika običnim i putničkim autobusima INTERBUS – odobren je u julu 2008.

U oblasti željezničkog saobraćaja, proces restrukturiranja i podijele željezničke kompanije napreduje u skladu sa strategijom restrukturiranja željeznice koja je usvojena u septembru 2007. Napredak u zakonodavstvu vezanom za bezbjednost puteva rezultirao je donošenjem Zakona o bezbjednosti u željezničkom saobraćaju u decembru 2007, ali odgovarajući podzakonski akti nisu još usvojeni. Crna Gora je potpisala "Adendum Memoranduma o razumijevanju u razvoju ključne regionalne saobraćajne mreže jugoistočne Evrope za oblast željezničkog saobraćaja jugoistočne

Evrope" u decembru 2007. godine, kao hrabro opredjeljenje da preduzme koordinirane korake ka otvaranju svog tržišta željezničkih usluga, u okviru postepenog procesa koji traje već nekoliko godina.

U oblasti pomorskog saobraćaja ima malo napretka . Zakon o moru usvojen je u decembru 2007, a Zakon o lukama u julu 2008. Međutim, Zakon o pomorskoj navigaciji je još u formi nacрта, a posebnu pažnju je potrebno obratiti na pitanja bezbjednosti i sigurnosti.

Nije zabilježen napredak u oblastima unutrašnjih vodenih tokova i kombinovanog saobraćaja.

U oblasti vazdušnog saobraćaja, otpočelo se sa uskladjivanjem zakona o upravljanju vazdušnim saobraćajem usvajanjem programa bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. Odbor za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva još nije osnovan. Izrađen je Nacrt zakona o civilnom vazduhoplovstvu. Administrativni kapaciteti nadležnih organa treba i dalje da se unaprjedjuju u cilju adekvatne primjene *acquis-a* za oblast vazduhoplovstva, u skladu sa zahtjevima koji proizilaze iz ECAA Sporazuma (Zajednički evropski vazdušni prostor).

Generalno govoreći, ostvaren je dobar napredak na liberalizaciji putnog tranzitnog saobraćaja. Restrukturiranje željeznice se sprovodi, ali uslovi pristupa željezničkoj infrastrukturi tek treba da se definišu. Napredak u bezbjednosti puteva, pomorskom saobraćaju i sistematskom pristupu razvoju saobraćaja je ograničen. Potrebni su značajni naponi u sprovođenje *acquis-a* za oblast vazduhoplovstva, kao i za uspostavljanje dovoljnog administrativnog kapaciteta.

4.2.5. Energetika

U oblasti zaliha nafte i bezbjednosti snabdijevanja, u toku je izrada Nacrta zakona o traganju, istraživanju, i eksploataciji nafte i gasa.

U oblasti unutrašnjeg energetskeg tržišta, Nacionalna strategija energetskeg razvoja (NSER), koja obuhvata period do 2025 g., usvojena je 13.12.2007. Iako postoje planovi za postepenim otvaranjem tržišta, ipak nisu definisani pragovi podobnosti, i nasumični zahtjevi kupaca za drugim izvorima snabdijevanja ne predstavljaju dovoljno snažan impuls.

Državno preduzeće EPCG, treba da se restrukturira u tri faze. Usvojena je odluka o razdvajanju Elektroprivrede. Prva faza je već završena, formiranjem pet "kcerki" kompanija. U drugoj fazi reorganizacije, nezavisna kompanija za prenos električne energije treba da se formira do kraja 2008 g. U trećoj fazi, preostale četiri kompanije postaću samostalna akcionarska društva. Restrukturiranje je predviđeno da se završi do kraja 2009.

Potrebna je dalja analiza usklađenosti NSER sa EU Okvirnom direktivom o vodama.

Strategijom je utvrđeno da dugoročno rješenje za problem globalnih klimatskih promjena treba da se osloni na izgradnju rezervoara kao sredstvo koje treba da odgovori ekološkim promjenama u vodenim tokovima.

Usvojen je Akcioni plan energetske efikasnosti koji obuhvata period 2008-2012. Detaljni planovi za njegovu implementaciju i Akcioni plan energetske efikasnosti u javnom sektoru su u fazi izrade.

Akcioni plan o korišćenju izvora obnovljive energije (IOE) (koji je pripremljen kao odgovor na Direktivu 2001/77/EC) i Akcioni plan za promovisanje biogoriva (koji je pripremljen kao odgovor na Direktivu 2003/30/EC) usvojeni su pod okriljem Energetske zajednice krajem jula 2007. Međutim, malo je urađeno na planu sprovođenja zakona. Glavni problem je nedovoljan broj potrebnih nacionalnih i regionalnih agencija. Nedostaju fondovi za promovisanje ovih politika. Druga teškoća je da je, osim sektora hidro-energije, tržište IOE nedovoljno razvijeno i nije u mogućnosti da privuče atraktivne i dovoljne fondove za potencijalne projekte.

Nacrt zakona o zaštiti od radijacije i nuklearnoj bezbjednosti još nije usvojen. Treba da se prilagodi i harmonizuje sa direktivama EU. Agencija za zaštitu životne sredine, koja tek treba da se osnuje, biće istovremeno i nuklearna regulatorna agencija. Crna Gora tek treba da pristupi Konvenciji o nuklearnoj bezbjednosti, kao i Zajedničkoj konvenciji o bezbjednosti upravljanja potrošenim gorivom i bezbjednosti upravljanja radioaktivnim otpadom.

Sve u svemu, ima napretka u energetsom sektoru, ali je i dalje neravnomjeran. Potrebni su kontinuirani napor kako bi se brzo ispunili zahtjevi iz Ugovora o Energetskoj zajednici.

4.2.6. Informaciono društvo i mediji

Zapažen je odredjeni napredak u oblasti elektronskih komunikacija i informacione tehnologije.

Zakon o elektronskim komunikacijama – sa ciljem integrisanja odredaba EU Regulatornog okvira 2002/2003 – upućen je Parlamentu bez javne rasprave i usvojen je 27.08.2008. Zakonom se obezbjeđuje uspostavljanje novog regulatornog tijela, koje će biti zaduženo za elektronske komunikacije i emitovanje (dozvole za infrastrukturu i frekvencije, ali ne i regulisanje sadržaja). Procedura za imenovanje članova odbora novog regulatornog tijela (od strane Vlade), zajedno sa podjelom nadležnosti i odgovornosti između novog regulatornog tijela i ministarstva i njihovog finansiranja, otvara prostor za ozbiljnu zabrinutost o nezavisnosti novog regulatornog tijela.

Veći dio sekundarnog zakonodavstva koji se zasniva na primarnom zakonu tek treba da se izradi. Administrativni kapaciteti Sektora za telekomunikacije pri Ministarstvu saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija i dalje su slabi.

Nema promjena u nivou konkurentnosti na tržištu telekomunikacija. Postoje tri operatera na tržištu mobilne telefonije. U oblasti fiksnih mreža i usluga, telekomunikacijsko regulatorno tijelo (Agentel) izdala je dozvole za obezbjeđenje VoIP i za tri fiksna bežična pristupa (FWA). Većina dozvola izdate su za tri postojeća mobilna operatera, a samo je jedan od njih do sada započeo sa komercijalnim funkcionisanjem. Uz to, saopšteno je da bi neka državna preduzeća (elektrodistribucija i željeznica) mogle da obezbjede konkurentnost u bliskoj budućnosti.

Uz izradu pravilnika za prenos i transformaciju lokalnog sistema sa petljom (koji treba da se usvoje pod novim zakonodavstvom), Agentel takođe radi na modelu troškova. U aprilu 2008, Agentel je odobrio nove reference za ponudu povezivanja (RIO). Novi RIO omogućava izbor servis provajdera (putem (pred)odabira operatera, koji je uveden po Zakonu iz 2007), pristup VoIP provajderima i nižim naplaćivanjem povezivanja.

Ima nekih poboljšanja u zakonodavnom okviru za dalji razvoj informacionog društva. Zakon o elektronskom dokumentu i zakoni o povjerljivosti podataka, standardizaciji i registru prebivališta su usvojeni. Rad na strategiji novog informacionog društva je u toku. Godišnji akcioni planovi fokusiraju se na sprovođenje strategija, politika i zakonodavnih zahtjeva kao i definisanih prioriteta. U 2008. godini Vlada je usvojila program za informacionu bezbjednost koji će poslužiti kao osnova za razvoj sistema bezbjednosti informacija. Direktiva o uslovnom pristupu tek treba da se integriše u zakonodavstvo.

U oblasti audiovizuelne politike, novi Zakon o kinematografiji usvojen je u februaru 2008. Agencija za radio difuziju usvojila je pravila o proceduri licenciranja i uslovima za korišćenje licenci za raspodjelu radio i televizijskih kanala krajnjim korisnicima putem javne fiksne telekomunikacijske mreže i satelitskih distribucionih sistema.

Agencija za radio difuziju nastavlja da sprovodi program provjere usklađenosti sa tehničkim standardima (elektromagnetska kompatibilnost, zone zaštite i koridori, dozvoljenja radijacija u gradovima, tehnički uslovi za emitovanje radio/TV programa, itd). Krajnji rok za usklađivanje rada emitera programa sa tehničkim standardima prošao je u aprilu 2008. Agencija je odlučila da ukine pravo korišćenja dodijeljene frekvencije za dva emitera programa. Nivo usklađenosti je visok, čime je omogućeno da se otpočne sa procesom digitalizacije. Agencija je usvojila Strategiju prelaska na digitalni sistem u aprilu 2008.

Agencija za radio difuziju usvojila je Pravilnik o reklamiranju i sponzorstvu u elektronskim medijima. To uključuje minimum udjela evropskih radova u televizijsko emitovanje, u skladu sa Evropskom konvencijom o prekograničnoj televiziji i Direktivom o audiovizuelnim medijskim uslugama.

Kao odgovor na četvrti javni poziv za tender, Agencija je dodijelila prava za emitovanje radio signala i TV kanala i frekvencija za FM radio.

Evropska konvencija o prekograničnoj televiziji ratifikovana je 10.01.2008.

Nakon što je glavni državni operater za telekomunikacije prestao da naplaćuje pretplatu za javni servis RTCG u avgustu 2007, RTCG nema izvora prihoda. Postignut je sporazum sa EPCG, koja je od 01.07.2008. godine počela sa naplaćivanjem pretplata zajedno sa računom za struju.

Unutrašnja reorganizacija javnog servisa je u toku.

Različite interpretacije Zakona o javnom servisu za emitovanje od strane političkih partija ometaju efikasnost i nezavisnost rada javnog servisa. Politički spor o manipulaciji vezano za proceduru imenovanja novih članova Savjeta RTCG ometaju rad Savjeta. Savjet RTCG se trenutno sastoji od sedam od predviđenih jedanaest članova.

Sve u svemu, izvjestan napredak ostvaren je u oblasti informacionog društva i medija. Međutim, napredak u ovoj oblasti doveden je u pitanje usvajanjem Zakona o elektronskim komunikacijama, čije usvajanje dovodi do zabrinutosti u pogledu stepena samostalnosti nadležnih za elektronsku komunikaciju. Štaviše, transfer dodjeljivanja frekvencija novim regulatornim tijelima moglo bi da izazove značajan finansijski uticaj na Agenciju za radio difuziju koja time gubi jedan od svojih osnovnih izvora finansiranja. Potrebno je dalje jačanje zakonodavnog okvira za razvoj informacionog društva. Mora da se obezbijedi efikasnost i nezavisnost javnog servisa.

4.2.7. Finansijska kontrola

Razvoj javne interne finansijske kotrole (JIFK) je u toku. Dokument o politici razvoja javne interne finansijske kotrole Vlada je usvojila u decembru 2007, fokusiran je na razvoj upravljanja finansijama i kontrolne sisteme, funkcionalno nezavisnu internu reviziju i centralnu harmonizaciju. Prateći Akcioni plan obuhvata period do 2012.

Izrada okvirnog zakona o razvoju javne interne finansijske kotrole je u toku, dok postojeće zakonodavstvo i priručnici za sprovođenje treba da se revidiraju kako bi se osigurala konzistentnost sa novim pravnim okvirom.

Jedinica za centralnu harmonizaciju, koja se sastoji od odjeljenja za upravljanje finansijama i kontrolu i odjeljenja za internu reviziju, uspostavljena je pri Ministarstvu finansija. Uspostavljanje internih revizorskih jedinica u nadležnim ministarstvima je u toku, u skladu sa principima Dokumenta o politici razvoja javne interne finansijske kotrole i Nacrtom zakona o razvoju javne interne finansijske kotrole .

U oblasti eksterne revizije, Ustav, koji je Parlament usvojio u oktobru 2007, sadrži odredbe o nezavisnosti Državne revizorske institucije (DRI), koja je postala članica Svjetske organizacije državnih revizora (INTOSAI) u novembru 2007. Uveden je pravilnik o ispitima za kvalifikaciju za državnog revizora i neki članovi DRI položili

su ispite. Potrebno je uzeti u obzir izradu strateškog razvojnog plana.

Razvoj javnih internih finansijskih kotrola i eksterne revizije je u ranoj fazi. Biće potrebni značajni naponi u podizanju nivoa svijesti i organizovanje obuka o novim sistemima.

4.2.8. Statistika

Zabilježen je ograničen napredak u oblasti statističke infrastrukture. Uslovi za zaposlene u Zavodu za statistiku (MONSTAT) su poboljšani, sa povećanjem plata, ali je sveukupna situacija sa resursima i administrativnim kapacitetom i dalje jako slaba. Vlasti sve više prepoznaju problem, iako odgovarajuće mjere tek treba da se preduzmu. MONSTAT-u i dalje nedostaje profesionalna nezavisnost, te stoga njegov rad nije u skladu sa prvim principom Evropskog Statističkog Kodeksa rada.

MONSTAT je poboljšao komunikaciju sa korisnicima objavljivanjem mjesečnih biltena prilagođenih korisniku.

Saradnja i koordinacija sa nacionalnim statističkim sistemom unaprijeđena je do izvjesnog stepena, pošto je MONSTAT potpisao Memorandum o razumijevanju sa Upravom carina. Saradnja sa Ministarstvom poljoprivrede je bolja, uz pripreme koje su u toku vezane za poljoprivredni popis. Napredovalo se u izradi statističkog poslovnog registra. Isti je bio korišćen za stvaranje poslovne statistike.

U oblasti klasifikacije, usklađenost sa EU standardima je i dalje ograničena.

U oblasti sektorske statistike, zabilježen je određen napredak. U slučaju demografske i socijalne statistike, ostvaren je napredak sa uvođenjem redovnog istraživanja radne snage koje se objavljuje četiri puta godišnje i u kome se koristi metodologija usklađena sa EU i Međunarodnom metodologijom organizacije rada. Što se tiče statistike o makroekonomskim podacima, objavljeni su revidirani podaci za BDP za period 2000-2005. U okviru poslovne statistike rezultati prvog pilot istraživanja o strukturalnoj poslovnoj statistici se analiziraju. Podaci još uvijek nisu objavljeni. Napredak je ostvaren u statistici vezanoj za spoljnu trgovinu, iz koje se podaci prenose na Eurostat, iako je potrebno da se ti podaci dalje revidiraju.

Generalno, zabilježen je mali napredak u oblasti statistike. Administrativni kapaciteti su i dalje veoma slabi i MONSTAT nije dovoljno profesionalno nezavisan. Potrebni su značajni naponi u svim oblastima kako bi se postigao nivo koji će biti u skladu sa EU standardima.

4.3. Pravda, sloboda, bezbjednost

4.3.1. Vize, granica, kontrola, azil i migracije

Postignut je napredak u oblasti vizne politike. Sporazum o viznim olakšicama

potpisan između Crne Gore i Evropske unije stupio je na snagu u januaru 2008. Započet je dijalog o liberalizaciji viznog režima između Komisije i Crne Gore, a u maju 2008. godine Komisija je predala mapu puta o liberalizaciji u viznom režimu. U septembru 2008. godine Crna Gora je dostavila prvi izvještaj o ispunjavanju obaveza iz mape puta.

Zakon o državljanstvu i Zakon o registrima boravišta i prebivališta građana usvojeni su u februaru 2008. Zakon o putnim ispravama usvojen je u martu 2008. Crna Gora počela je da izdaje nove biometrijske pasoše u junu 2008.

Crna Gora sada ima 13 diplomatskih/konzularnih predstavništava. Srpska diplomatska i konzularna predstavništva i dalje izdaju crnogorske vize na osnovu zajedničkog sporazuma. Crna Gora je sličan dokument potpisala i sa Bugarskom. Vize se izdaju na graničnim prelazima samo u izuzetnim slučajevima od humanitarnog i nacionalnog interesa. Sektor za migracije, vize i readmisiju formiran je pri Ministarstvu unutrašnjih poslova i javne uprave.

Ipak, sadašnji vizni režim još nije u potpunosti usklađen sa evropskim standardima. Zakon o strancima još nije usvojen. Pregovori o dvojnog državljanstvu sa Srbijom započeti su krajem 2007, ali još nisu završeni.

Crna Gora djelimično ispunjava prioritete iz oblasti vizne politike, ali potreban je dalji rad.

U oblasti granične kontrole, Crna Gora je započela sa sprovođenjem strategije integrisanog upravljanja granicama i odgovarajućeg akcionog plana. U ovu svrhu, uspostavljena je među- sektorska komisija. Bilatelarni sporazumi o prekograničnoj saradnji potpisani su sa Albanijom i Srbijom, kao i protokoli o policijskoj saradnji sa Bosnom i Hercegovinom. Pitanje demarkacije granice sa Srbijom je još uvijek neriješeno. Rekonstrukcija graničnog prelaza na Šćepan Polju je završena, a započelo se sa rekonstrukcijom graničnog prelaza Božaj-Dobrakovo. Na podgoričkom aerodromu uspostavljena je Interpolova baza podataka.

Statistika pokazuje da je u 2007 registrovano 10.655.879 prelazaka granice, što predstavlja povećanje za oko 40% u odnosu na 2006.g. U 2007.g. spriječena su 342 nelegalna prelaska, dok ih je u 2006.g bilo 360. Takođe u 2007.g., odbijen je ulazak u Crnu Goru za 1.368 lica, dok je u 2006.g bilo 1.485 takvih slučajeva.

Zapošljavanje potrebnog kadra u graničnoj policiji je skoro završeno, sa samo još 7% slobodnih radnih mjesta od ukupno 1470 predviđenih mjesta. Službenici granične policije prošli su osnovnu policijsku obuku na policijskoj akademiji, kao i različite vrste specijalizovanih obuka. Značajno je unaprijedjena saradnja između granične policije i carine. Potpisan je memorandum o razumjevanju između granične policije, Uprave carina, Poreske uprave i Uprave za sprječavanje pranja novca.

Međutim, novi Zakon o nadzoru nad državnom granicom i propisi za implementaciju

ovog Zakona još nisu usvojeni. Nisu još započeli pregovori sa FRONTEX-om o radnom aranžmanu. Ne postoji dovoljan broj sporazuma o saradnji u upravljanju granicama među nadležnim agencijama. Nije uspostavljena nijedna koordinaciona jedinica ili multi-agencijski informacijski sistem za podjelu informacija između različitih institucija u njihovom svakodnevnom radu, niti je uspostavljena integrisana baza podataka. Iako je došlo o izvjesnih poboljšanja, trenutno samo osam graničnih prelaza ima IT konekciju a samo dva pristup Interpolovoj bazi podataka. Sve u svemu, Crna Gora je definisala prioritete u oblasti granične kontrole.

Odredjeni napredak ostvaren je u oblasti uspostavljanja pravnog okvira u oblasti azila, usvajanjem sekundarnog zakonodavstva. Formirane su Kancelarija za azil i Komisija za rješavanje po žalbama za azil, koje odlučuju u prvom i drugom stepenu po zahtjevima za azil, a potrebno osoblje je zaposleno. Za prvih šest mjeseci u 2008. godine Kancelarija za azil riješila je tri slučaja: dva zahtjeva su odbijena, a jedan je odobren.

Ipak, i dalje postoje problemi u oblasti pravne pomoći i prevođenja. Prihvatni centar za azilante još uvijek nije završen. Zavod za zbrinjavanje izbjeglica je nadležan za obezbjeđivanje smještaja za azilante, ali sredstva koja se dodjeljuju ovom zavodu su ograničena i potrebno je dodatno raditi na unaprijedjenju sveukupnih kapaciteta. Protiv odluka Državne komisije za rješavanje po žalbama za azil nema pravnog osnova za žalbu. Generalno, Crna Gora je je definisala prioritete u oblasti azila.

U oblasti migracija, napredak je ograničen. Implementacija Sporazuma o readmisiji između Crne Gore i Evropske unije je započeta, a Crna Gora je zaključila, ili je u fazi pregovaranja protokola o bilateralnoj implementaciji Sporazuma o readmisiji sa pojedinačnim zemljama članicama. Strategija upravljanja migracijama usvojena je u septembru 2008. Zakon o registrima boravišta i prebivališta građana usvojen je u februaru 2008. Zakon o zapošljavanju i radu stranaca usvojen je u martu 2008. godine, kojim je zadržan postojeći sistem godišnjih kvota za dobijanje radnih dozvola.

Međutim, Zakon o strancima još nije usvojen. U odsustvu strategije, nije postojala osnova za uspostavljanje strukture održivog upravljanja migracijama koja bi regulisala i pratila migracione trendove. Implementacija nove strategije moraće da dokaže da može da popuni ove praznine. Crna Gora još nema pritvorske jedinice za strane državljane za koje se ustanovi da ilegalno borave u zemlji.

U Crnoj Gori, još uvijek ima oko 16.000 raseljenih lica sa Kosova i oko 8 500 raseljenih lica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. I dalje je neriješeno pitanje statusa raseljenih lica koja žele da ostanu u Crnoj Gori.

Generalno, pripreme u oblasti migracija su i dalje u ranoj fazi.

4.3.2. Pranje novca

Ostvaren je odredjeni napredak u oblasti sprječavanja pranja novca. Novi Zakon o

spriječavanju pranja novca i finansiranju terorizma usvojen je u novembru 2007. U skladu sa novim Zakonom, spisak pravnih lica za izvještavanje je proširen, i između ostalog uključuje penzione fondove, advokate i notare. Crna Gora je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o pranju novca, potrazi, zaplijeni i konfiskaciji dobiti stečene od kriminala i finansiranju terorizma. O sve većem broju transakcija izvještavaju ne-bankarske institucije, kao što su berze i Centralna depozitarna agencija. Memorandum o razumjevanju zaključen je između Uprave za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma, Uprave policije, Državnog tužioca i Uprave carina.

Međutim, crnogorski naponi u borbi protiv pranja novca nisu dovoljni i potrebno ih je ubrzati. Pravni okvir treba da bude dopunjen, usvajanjem pomoćnog sekundarnog zakonodavstva.

Uprava za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorizma uspostavljena je kao finansijska obavještajna jedinica. Uprava nema ovlašćenje za vođenje krivičnih istraga. Uprava sve izvještaje koje smatra sumnjivim dostavlja policiji i Državnom tužiocu na dalju istragu; još uvijek nema određene jasne kriterijume i standardne procedure. U 2007/2008. godini ukupno je napravljeno 95 izvještaja; 54 je upućeno policiji i Državnom tužiocu na osnovu osnovane sumnje za postojanjem pranja novca. Ne postoji nikakav mehanizam za praćenje izvještaja o rezultatima istraga. Naročito zbog sve većeg broja prijavljenih transakcija, Upravi je potrebno dalje jačanje u vidu povećanja broja zaposlenih, specijalizovanih obuka i radnih procedura.

Kapaciteti policije i Državnog tužioca za istragu o slučajevima pranja novca su ograničeni. Unutar Uprave policije, postoje samo dvije osobe koje se bave borbom protiv pranja novca i samo je mali broj slučajeva pranja novca prosljeđen Državnom tužiocu. Državnom tužilaštvu ozbiljno nedostaje ekspertiza. Postoji potreba i za jačanjem kadrova i tehničkog kapaciteta, posebno za finansijske istrage.

Jača međuinstitucionalna saradnja i dalje je ključna, imajući u vidu povezanost pranja novca i drugih ozbiljnih oblika organizovanog kriminala. Nisu prijavljene nikakve mjere za smanjenje ili zamjenu gotovinskih transakcija. Mora postojati jača kontrola nad finansijama koje se ulažu u građevinske poslove i u industriju nekretnina. Crna Gora je definisala prioritete, ali pranje novca je i dalje ozbiljan problem i potrebna je jasna odlučnost za spriječavanje i borbu protiv pranja novca.

4.3.3. Droga

Napredak ostvaren u borbi protiv narkotika je ograničen. U maju 2008, Vlada je usvojila Nacionalni strateški odgovor na droge i prateći Akcioni plan za period 2008-2012. Službenici granične policije i carine su prošli obuku za kontrolu prekursora. Preventivne aktivnosti se nastavljaju.

Međutim, Zakon o prekursorima nije usvojen. Kapaciteti policije nisu dovoljni. Odsjek policije za borbu protiv droga i krijumčarenja, koji je nadležan za borbu protiv

zloupotrebe droga ima deset radnih mjesta, od kojih su šest slobodna. Vladina agencija za nedozvoljene droge, koja treba da koordinira radom vladinih i nevladinih organizacija koje se bave spriječavanjem upotrebe droga na državnom nivou, još uvijek nije osnovana. Međuinstitucionalna saradnja treba da se dalje razvija i unaprijeđuje.

Tranzit droge i trafiking, pogotovo od strane organizovanih kriminalnih grupa, i dalje su pitanja za ozbiljnu zabrinutost. Upotreba droga i krivična djela povezana sa drogom su i dalje u porastu. Generalno, Crna Gora je definisala glavne prioritete, ali potrebna je dalja akcija.

4.3.4. Policija

Ostvaren je skroman napredak u oblasti policije u ovom periodu izvještavanja. Sporazum o strateškoj saradnji sa Europolom potpisan je u septembru 2008. Unutrašnji proces reorganizacije se nastavlja. Zaposleni su imali temeljne obuke, i opšte i specijalne, zajedno sa kursevima engleskog jezika kako bi se olakšala međunarodna saradnja.

Policajska akademija izgradila je svoj kapacitet za obuku u nekoliko oblasti, kao i za nekoliko kategorija policijskih službenika, uključujući i javnu upravu. Osnovna policijska obuka za policajce koji nemaju univerzitetsku diplomu traje 18 mjeseci; za policijske službenike sa univerzitetskom diplomom period obuke je deset mjeseci; a za one koji već rade u policiji, ali nisu prošli osnovnu policijsku obuku, period obuke je 4,5 mjeseca. Stručna i specijalizovana obuka obezbjeđuje se za kriminalističku i graničnu policiju.

Međutim, stručni kapaciteti pripadnika policije – pogotovo u oblasti primjene savremenih tehnika istrage i analiza – treba da se unaprijedi. Treba da se modernizuju oprema i prostorije, pogotovo za odsijek za organizovani kriminal. Isto se odnosi i na policijsku akademiju, kako bi se obezbijedile adekvatne prostorije za razne vrste obuka koje će se sprovoditi u zatvorenim prostorijama. Potrebno je raditi na jačanju unutrašnje kontrole. Ukupan broj policajaca je i dalje visok.

Nošenje kratkog oružja i lakšeg naoružanja još uvijek je prošireno i često je u nelegalnom posjedu u Crnoj Gori. Ovo pogotovo ima jak uticaj na kriminalnu aktivnost. Uz to, javnost mora da se obavijesti o velikom stepenu nelegalnog posjedovanja oružja.

Generalno, reforma policije u Crnoj Gori umjereno napreduje.

4.3.5. Borba protiv organizovanog kriminala i terorizma

Odredjeni napredak je ostvaren u oblasti borbe protiv organizovanog kriminala. Vlada je usvojila treći izvještaj o sprovođenju akcionog plana za sprovođenje programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, i usvojila inovirani akcioni plan za

period 2008-2009 kako bi se definisali mjerljivi indikatori i opipljivi rezultati. U 2007. godini, Odjeljenje za organizovani kriminal i korupciju pri Upravi policije aktivno je učestvovala u međunarodnoj saradnji i sprovela je osam međunarodnih policijskih operacija zajedno sa partnerima iz regiona, a u saradnji sa Specijalnim državnim tužiocem. Saradnja sa Interpolom je dobra i doprinijela je intenzivnoj razmjeni obavještajnih informacija sa službama drugih zemalja.

U septembru 2008, u višim sudovima formirana su odjeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala, korupcije, ratnih zločina i terorizma. U isto vrijeme, nadležnosti Specijalnog tužioca za organizovani kriminal proširene su da bi se obuhvatile navedene oblasti.

Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Uprave policije usvojen je u decembru 2007. U skladu sa Pravilnikom, 23 radna mjesta su predviđena u Odjeljenju za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala. U okviru Nacionalne komisije za borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala – osnovano je tripartitno tijelo koje se sastoji od predstavnika kriminalističke policije, sudova i tužilačke službe – u cilju unaprijeđenja saradnje između institucija koje sprovode zakon. Nacionalna komisija radi na poboljšanju nadgledanja slučaja i usklađivanju statistike i metoda analize.

Međutim, novi Zakonik o krivičnom postupku još nije usvojen. Administrativni i sudski kapaciteti koji se bavi slučajevima organizovanog kriminala su i dalje ograničeni. U Odjeljenju za organizovani kriminal pri Upravi policije, 20% radnih mjesta je slobodno. Ova jedinica nema zaposlenih na lokalnom nivou. Radni uslovi u ovoj jedinici su neadekvatni i potrebno je dalje unaprijeđenje stručnih vještina, pogotovo u odnosu na savremene tehnike istrage, uključujući i finansijske istrage.

Kancelarija Specijalnog državnog tužioca treba dalje unaprijeđivanje putem povećanja broja zamjenika i administrativnog osoblja. Potrebno je značajno poboljšanje u obuci i ekspertizi, kao i modernizovanje opreme i prostorija. Konačne presude u ovoj oblasti su i dalje rijetkost.

Multiinstitucionalni centar za razmjenu informacija u svakodnevnom radu između relevantnih ustanova sa ciljem kreiranja integrisane baze podataka, još uvijek nije uspostavljen. Treba da se poboljša operativna saradnja među institucijama koje sprovode zakon.

Generalno, organizovani kriminal je i dalje pitanje za ozbiljnu zabrinutost u Crnoj Gori.

Ostvaren je mali napredak u borbi protiv trgovine ljudima. Iako je opšti trend takav da se broj osoba – žrtava trafikinga smanjuje u jugoistočnoj Evropi, Crna Gora je i dalje tranzitna zemlja za trafiking žena iz Srbije, Kosova, Bosne i Hercegovine, Rumunije, Ukrajine i Rusije u zapadnu Evropu radi seksualne eksploatacije.

Konvencija Savjeta Evrope o trgovini ljudima ratifikovana je u julu 2008. godine i

stupiće na snagu 01.11.2008. Prostorije namijenjene za podršku i zaštitu žrtava trafikinga su u funkciji.

Nacionalni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima je aktivan u regionalnoj saradnji i nastavlja sa sprovođenjem podizanja nivoa svijesti i aktivnosti obuka, uključujući identifikovanje potencijalnih problema i obezbjeđenje pomoći i zaštite žrtvama.

Međutim, istrage slučajeva trgovine ljudima i dalje su rijetke. U 2006. godini samo je jedan slučaj trgovine ljudima bio istraživan, a 2007. samo dva slučaja. Crna Gora treba da izgradi svoj kapacitet kako bi se identifikovale proaktivno žrtve među ranjivim grupama, kako bi se obezbjedile pravne alternative za sklanjanje žrtava u zemlje u kojima se suočavaju sa nevoljama, i kako bi se žrtve ohrabrile da pomognu u istrazi i krivičnom gonjenju osumnjičenih za trafficking, kao i da bi se sprovele obuke o osjetljivosti slučajeva trafikinga za potrebe nosioca pravosudnih funkcija. Generalno, Crna Gora umjereno napreduje u borbi protiv trafikinga.

Određeni napredak je ostvaren u sprovođenju odredbi novog zakonodavstva u oblasti terorizma i u jačanju koordinacije i kapaciteta relevantnih institucija za sprovođenje zakona. Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju terorizma je ratifikovana. Međutim, tek treba da se usvoji Nacionalna strategija za borbu protiv terorizma.

4.3.6. Zaštita ličnih podataka

Napredak u oblasti zaštite ličnih podataka bio je ograničen do usvajanja nove strategije u junu 2008. Novi Zakon o zaštiti ličnih podataka još nije usvojen. Sadašnje zakonodavstvo nije u skladu sa Direktivom o zaštiti ličnih podataka. U odsustvu jednog nezavisnog i efikasnog nadležnog tijela za nadgledanje u oblasti zaštite ličnih podataka, postojeća pravila o zaštiti podataka se ne sprovode.

Situacija u oblasti zaštite ličnih podataka i dalje je uzrok za ozbiljnu zabrinutost. Crna Gora treba da hitno uskladi svoje zakonodavstvo sa pravilima EU, posebno zbog toga što se opredjelila da to i uradi stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju.